

# Stoppen <sup>is</sup> Starten

**3583 ondernemers over pensioen, overlaten en overnemen**

*Met beleidsaanbevelingen van UNIZO*

© Marktonderzoek – Integraal vzw / OvernameMarkt - 15 november 2007



Unie van Zelfstandige Ondernemers

Uitgave van UNIZO vzw, Integraal vzw en Overnamemarkt

### **Redactie**

Anne Vanderstappen (Adviseur Sociale Zaken UNIZO-Studiedienst)  
Gilles Vandorpe (Economisch Adviseur UNIZO-Studiedienst)

### **Begeleidingscomité**

Johan Bortier (Directeur UNIZO-Studiedienst)  
Sarah Depreeuw (Juridisch Adviseur FVIB)  
Marc Gommers (Coördinator Integraal)  
Ronny Lannoo (Adviseur-generaal UNIZO)  
Cindy Laureys (Fiscaal Adviseur UNIZO-Studiedienst)  
Luc Van Laere (Coördinator Overnamemarkt)  
Sanderijn Vanleenhove (Organisatieconsulent FVIB)

### **Grafische vormgeving**

Proforma Advertising

### **Contact**

Secretariaat UNIZO-Studiedienst  
Spastraat 8, 1000 Brussel  
Tel: 02 238 05 31  
Fax: 02 238 07 94  
studiedienst@unizo.be

[www.unizo.be](http://www.unizo.be)

[www.overnamemarkt.be](http://www.overnamemarkt.be)

[www.integraalvzw.be](http://www.integraalvzw.be)

Overname en gebruik van dit onderzoek wordt aangemoedigd mits bronvermelding. Deze brochure is louter ter informatie opgesteld.

De uitgever, noch de auteurs kunnen aansprakelijk gesteld worden voor onjuiste gegevens.

# Inleiding

De zogenoemde eindeloopbaan problematiek, zeg maar het pensioenprobleem, wordt meestal gelieerd met (oudere) werknemers, zelden met ondernemers. In het beste geval werden de pensioenen voor ondernemers in verband gebracht met “kleine” zelfstandigen. Inmiddels groeit gelukkig het besef over het belang van een goede sociale zekerheid en dus ook van een goed voorbereide eindeloopbaan voor zelfstandige ondernemers. Dat is nodig en voor een correcte “oude dag” maar ook voor het stimuleren van de algemene ondernemingszin. Toekomstige en jonge ondernemers zijn opgegroeid in een samenleving waarin de meeste werknemers kunnen steunen op een goede sociale zekerheid als vangnet in geval van tegenslag, ziekte en oude dag. Ze wensen als ondernemer verantwoorde risico’s te nemen en op hun beurt ondersteund te worden door een correcte sociale zekerheid. Het doeltreffend overlaten en overnemen van een zaak speelt daar overigens ook een belangrijke rol in.

Daarom nam UNIZO, de Unie van Zelfstandige Ondernemers, het initiatief bij ondernemers te peilen naar hun visie en plannen omtrent de eigen einde loopbaan. Maar liefst 3.583 Vlaamse ondernemers, mannen en vrouwen, namen aan onze enquête deel. Een representatief staal van meestal gezinsbedrijven.

Eén op de vijf denkt eraan het eigen bedrijf binnen de vijf jaar te verkopen. De waardebeoordeling ervan blijkt het voornaamste knelpunt. Amper 12 % van de ondernemers denkt eraan voor zijn zestigste te stoppen. Voor een redelijk pensioen mikken de meesten op een extra aanvullend pensioen. Tegelijk aanvaarden ondernemers in veel minder mate dan voorheen, een wettelijk minimumpensioen lager dan dat van de werknemers. Vervroegd met pensioen gaan bestraffen voor zelfstandigen- dat is nu nog altijd het geval- wijzen de meeste ondernemers af. Opvallend, de helft maakt zich toch zorgen over hun inkomen eens gepensioneerd.

Onze organisatie trekt lessen uit dit onderzoek. Advies, bijstand, financiering en overheidsmaatregelen om te komen tot vlotter overnemen en overlaten is ook voor ons een prioriteit. Daartoe publiceren we nu een handboek. Voorts is er de site [www.overnamemarkt.be](http://www.overnamemarkt.be), met advies en vooral vraag en aanbod. Daarnaast willen we het stappenplan afwerken om te komen tot een sociale zekerheid voor ondernemers gelijkwaardig aan die van de werknemers en een verdere versterking en fiscale aanmoediging van het aanvullen pensioen. En wie als gepensioneerde nog wat wil werken, moet dat kunnen en daarvoor beloond worden.

De uitslag van dit onderzoek is voor UNIZO en hopelijk ook voor het beleid een herhaalde aanmoediging (startende) ondernemers de sociale zekerheid te garanderen die ze verdienen in het belang van een ondernemende samenleving.

## **Karel Van Eetvelt**

*Gedelegeerd bestuurder UNIZO, de Unie van Zelfstandige Ondernemers.*

[www.unizo.be](http://www.unizo.be)

[www.overnamemarkt.be](http://www.overnamemarkt.be)

# Inhoudsopgave

<b>Inleiding</b>	<b>blz. 1</b>
<b>1. Opzet van de enquête</b>	<b>blz. 4</b>
1.1. Onderzoeksopzet	
1.2. Onderzoeksmethode	
1.3. Onderzoeksorganisatie	
1.4. Periode dataverzameling	
1.5. Onderzoekpopulatie	
1.6. Enquêtevragen	
<b>2. Profiel van de respondenten</b>	<b>blz. 7</b>
<b>3. Onderzoeksresultaten</b>	<b>blz. 9</b>
<b>3.1.: Bedrijfsopvolging en Bedrijfsovername</b>	<b>blz. 9</b>
Vraag 1: Hoe lang bent u al zelfstandig ondernemer?	
Vraag 2: Hoe bent u gestart als zelfstandig ondernemer?	
Vraag 3: Zijn er familieleden die werken in uw bedrijf?	
Vraag 4: Is het bedrijf een familiebedrijf?	
Vraag 5: Indien het bedrijf een familiebedrijf is, welke generatie is eigenaar van het bedrijf?	
Vraag 6: Kent u de waarde van uw bedrijf?	
Vraag 7: Welke veranderingen voorziet u de volgende jaren in uw bedrijf?	
Vraag 8: Indien u te maken krijgt met de overdracht van uw bedrijf, welke opties zijn dan de meest waarschijnlijke?	
Vraag 9: Welke zijn de meest voorkomende problemen of knelpunten bij de overdracht van een bedrijf?	
Vraag 10: Bij wie gaat een zelfstandig ondernemer te rade met vragen over een bedrijfsoverdracht?	
Vraag 11: Welke zijn de belangrijkste problemen bij het regelen van de opvolging?	

### **3.2.: Pensioenvoorbereiding en Toekomstplanning**

**blz. 15**

Vraag 1: Op welke leeftijd denkt u met pensioen te zullen gaan?

Vraag 2: Welke maatregelen zijn volgens u het meest geschikt om de financiering van de pensioenen te vrijwaren?

Vraag 3: Vanaf 1 januari 2009 zal de wettelijke pensioenleeftijd voor mannen en vrouwen 65 jaar zijn. Wat vindt u daarvan?

Vraag 4: Wie blijft werken na de 62ste verjaardag, wordt financieel beloond met een zogenaamde 'pensioenbonus'. Zult u met deze maatregel rekening houden om uw pensioen uit te stellen?

Vraag 5: Zelfstandigen die voor de wettelijke pensioenleeftijd met pensioen gaan, worden hiervoor met een bepaald percentage gesanctioneerd. Wat vindt u daarvan?

Vraag 6: Maakt u zich zorgen om uw toekomstige financiële situatie tijdens uw pensioen?

Vraag 7: Bereidt u zich op een of andere manier financieel voor op uw pensioen?

Vraag 8: Bent u van plan na uw pensionering nog te werken?

Vraag 9: Voor een gepensioneerde zelfstandige is het beroepsinkomen beperkt tot maximum 13.197 euro netto per jaar. Bij overschrijding verliest hij een deel van zijn pensioenuitkering. Wat vindt u daarvan?

---

### **4. Conclusies**

**blz. 28**

---

### **5. Beleidsaanbevelingen**

**blz. 30**

---

### **6. Bijlagen: onderzoeksresultaten per sector**

**blz. 33**

# 1. Opzet van de enquête

## 1.1. Onderzoeksopzet

---

Als vertegenwoordiger van de zelfstandige ondernemers in Vlaanderen heeft UNIZO met het *project 'De Grote Ondernemersenquête Eindloopbaan'* onderzocht hoe het gesteld is met de visie van zelfstandige ondernemers rond twee voor hen significante kwesties:

- (familiale) **bedrijfsopvolging en bedrijfsovername**
- **pensioenvoorbereiding en toekomstplanning.**

Deze 2 thema's vormen de basis van de werking van OvernameMarkt enerzijds en Integraal anderzijds en dit binnen de UNIZO doelgroepenwerking. Zij lagen dan ook aan de basis van dit onderzoek.

*Met de resultaten van de enquête zal UNIZO een stem geven aan zelfstandige ondernemers en hun antwoorden en reacties terugkoppelen én aankaarten bij de overheid.* Het onderzoek geeft een omvattend beeld van de ondernemersvisie over de latere fasen van hun loopbaan. Het cijfermateriaal en de bevindingen kunnen het eindloopbaandebat voeden. Het is nu aan de overheid om de aangeduide en onderzochte weg te nemen.

Dit rapport heeft dan ook als finaliteit de overheid ertoe aan te zetten meer positieve en concrete acties te ontwikkelen die vooral gericht zijn op het scheppen van een gunstiger klimaat van bedrijfsoverdrachten enerzijds en op het verbeteren van het pensioenstelsel van zelfstandigen anderzijds. Het voorliggende rapport geeft suggesties over hoe beleidsmakers deze onderwerpen zouden moeten benaderen. De cijfers, tabellen en figuren zijn tot stand gekomen op basis van een zeer uitgebreid online onderzoek wat resulteert in zeer betrouwbare gegevens die voorzien van leesbare commentaar en duiding. Dit onderzoek moet tevens gezien worden als de start van een 'bedrijvenbarometer', waarbij tweejaarlijks zal gepeild worden naar de ondernemersvisie rond (familiale) bedrijfsoverdrachten en pensioenplanning.

## 1.2. Onderzoeksmethode

---

Om een **representatief beeld** te krijgen van wat reilt en zeilt bij de ondernemers was het belangrijk zo veel mogelijk antwoorden te genereren. Hiervoor werd gebruik gemaakt van de elektronische bevraging waarbij de vragenlijst werd doorgestuurd naar zoveel mogelijk verschillende beroepssectoren. Bovendien werd bij de intro van de vragenlijst benadrukt dat we graag **alle leeftijdsgroepen vertegenwoordigd** zouden zien. Op die manier konden we een staalkaart van 'ondernemend Vlaanderen' in beeld brengen en een zeer nauwkeurig beeld krijgen van hetgeen er leeft bij de zelfstandige ondernemer rond de bevroegde items.

## 1.3. Onderzoeksorganisatie

---

Het online marktonderzoek werd door Mediapoll (onderzoeksafdeling van Roularta) uitgewerkt in opdracht van Integraal vzw (sociaal-culturele beweging 'Actief Ouder Worden' – [www.integraalvzw.be](http://www.integraalvzw.be)) en Overnamemarkt.be (internetsite bedrijfsoverdrachten – [www.overnamemarkt.be](http://www.overnamemarkt.be)). Beide organisaties zijn werkzaam binnen de UNIZO-Doelgroepenwerking.

Om het draagvlak van het marktonderzoek zo ruim mogelijk te maken werd de ondernemersenquêteering opgezet in samenwerking met een aantal sterke projectpartners:

- KBC Bank en Verzekering ([www.kbc.be](http://www.kbc.be))
- UNIZO, Unie voor Zelfstandige Ondernemers ([www.unizo.be](http://www.unizo.be))
- SVMB, Sociaal Verzekeringsfonds voor Zelfstandigen ([www.svmb.be](http://www.svmb.be))
- Trends ([www.trends.be](http://www.trends.be))

Bovendien konden we rekenen op de medewerking van tal van (beroeps)organisaties:

- ADMI (Dienstengroep voor Ondernemers): [www.admb.be](http://www.admb.be)
- SOFIM (Sociaal Secretariaat): [www.sofim.be](http://www.sofim.be)
- Markant (Netwerk van Ondernemende Vrouwen): [www.markantvzw.be](http://www.markantvzw.be)
- Bouwunie (Unie van KMO Bouwbedrijven) : [www.bouwunie.be](http://www.bouwunie.be)
- FVIB (Federatie voor Vrije en Intellectuele Beroepen): [www.fvib.be](http://www.fvib.be)
- UNIZO-Internationaal: [www.unizo.be/internationaal](http://www.unizo.be/internationaal)
- UNIZO KMO-Contact: [www.kmocontact.be](http://www.kmocontact.be)
- UNIZO-Startersservice: [www.startersservice.be](http://www.startersservice.be)
- CM (Christelijke Mutualiteiten): [www.cm.be](http://www.cm.be)
- VAS (Vlaams Artsensyndicaat): [www.vlaamsartsensyndicaat.be](http://www.vlaamsartsensyndicaat.be)
- IAB (Instituut van de Accountants en de Belastingconsulenten): [www.iec-iab.be](http://www.iec-iab.be)
- NAV (Nationaal Architecten Verbond): [www.nav.be](http://www.nav.be)
- Nelectra (Federatie voor de Electrosector): [www.nelectra.be](http://www.nelectra.be)
- Navem (Nationale Beroepsvereniging van Meubelhandelaars): [www.navem.be](http://www.navem.be)
- Nationale Vereniging van Beroepsfotografen: [www.beroepsfotografen.be](http://www.beroepsfotografen.be)
- ModeUnie
- VFP (Vlaamse Federatie der Persverspreiders): [www.vfp.be](http://www.vfp.be)
- VDV (Beroepsorganisatie voor de Zelfstandige Voedingsdetailhandel)
- UNIZO Winkelraad
- Vlara (Vlaamse Associatie van Reisagenten): [www.vlara.be](http://www.vlara.be)
- VBT (Vlaamse Beroepsvereniging Tandartsen): [www.vbt.be](http://www.vbt.be)
- FBAA (Federatie van de Belgische Autobus- & Autocarondernemers en van Reisorganisatoren): [www.fbaa.be](http://www.fbaa.be)
- Bemefa (Belgische Beroepsvereniging van de Mengvoederfabrikanten): [www.bemefa.be](http://www.bemefa.be)
- NFDLK (Nationale Federatie der Doctors en Licentiaten in de Kinesithérapie): [www.nfdlk.be](http://www.nfdlk.be)

## 1.4. Periode dataverzameling

---

De onderzoeksperiode liep omwille van de vakantieperiode van 15 juni tot 15 september 2007. De onderzoekslooptijd bedroeg dus welgeteld 3 maanden.

## 1.5. Onderzoekspopulatie

---

De enquête werd op een omvangrijke wijze via diverse ondernemerskanalen publiek gemaakt onder de leden van de verschillende projectpartners door het online plaatsen van het onderzoek op verschillende dragers: bannerings op websites, aankondiging in elektronische nieuwsbrieven & e-zines, e-mailcampagnes. De enquête werd ook aangekondigd in het UNIZO KMO-vakblad Z.O. magazine.

De respons was enorm. 3.583 zelfstandige ondernemers vulden de elektronische enquête in. Het grote aantal respondenten uit verschillende leeftijdscategorieën en beroepssectoren is een afdoend bewijs dat de eindeloopbaanproblematiek bij vele zelfstandige ondernemers nauw aan het hart ligt. De analyses en duiding in het onderzoeksrapport zijn gebaseerd op de uitkomsten van deze respons.

## 1.6. Enquêtevragen

---

De enquête richtte zich tot Vlaamse ondernemers en was bijgevolg in het Nederlands opgesteld. Er werd zoveel mogelijk gebruik gemaakt van meerkeuzevragen met de mogelijkheid om persoonlijke commentaar toe te voegen.

Alle enquêtegegevens werden met de grootst mogelijk zorg en anoniem verwerkt. De enquête werd bewust niet te lang gehouden. Het beantwoorden van de vragenlijst nam gemiddeld een 10-tal minuten in beslag.

Thema's van de meerkeuzevragen

Eerste luik van vragen had betrekking op het demografisch profiel van de respondenten:

- geslacht
- leeftijd
- vestigingsplaats zaak/praktijk
- beroepsector
- éénmanszaak of vennootschap

Het tweede deel van de vragenlijst peilde naar andere relevante gegevens betreffende de zelfstandige activiteit en de onvermijdelijke bedrijfsoverdracht:

- hoelang uitoefening van een zelfstandige activiteit
- wijze van start (overname, opvolging,...)
- al dan niet familiebedrijf
- welke generatie is momenteel eigenaar van het bedrijf
- kennis omtrent waarde van bedrijf/praktijk
- verwachtingen omtrent veranderingsprocessen inzake bedrijfsoverdrachten
- knelpunten bij bedrijfsoverdrachten
- problemen bij bedrijfsopvolging
- raadgevers bij bedrijfsoverdracht

Een laatste luik had betrekking op de visie van de zelfstandige ondernemer over pensioenvoorbereiding en toekomstplanning:

- de leeftijd waarop men denkt met pensioen te gaan
- welke maatregelen nodig zijn om de financiering van de pensioenen in de toekomst te vrijwaren
- afschaffing, behoud, verlaging of verhoging van de wettelijke pensioenleeftijd
- al dan niet langer werken omwille van de pensioenbonus na 62ste jaar
- mening omtrent sanctionering omwille van vervroegd met pensioen gaan als zelfstandige
- mate van zorgen maken omtrent pensioen en de eigen financiële toekomst
- op welke wijze bereidt men zich financieel voor op zijn pensioen
- zinnens verder te (blijven) werken na pensioenleeftijd
- mening omtrent hoogte bedragen inzake bijverdienen en toch pensioen genieten



## 2. Profiel van de respondenten

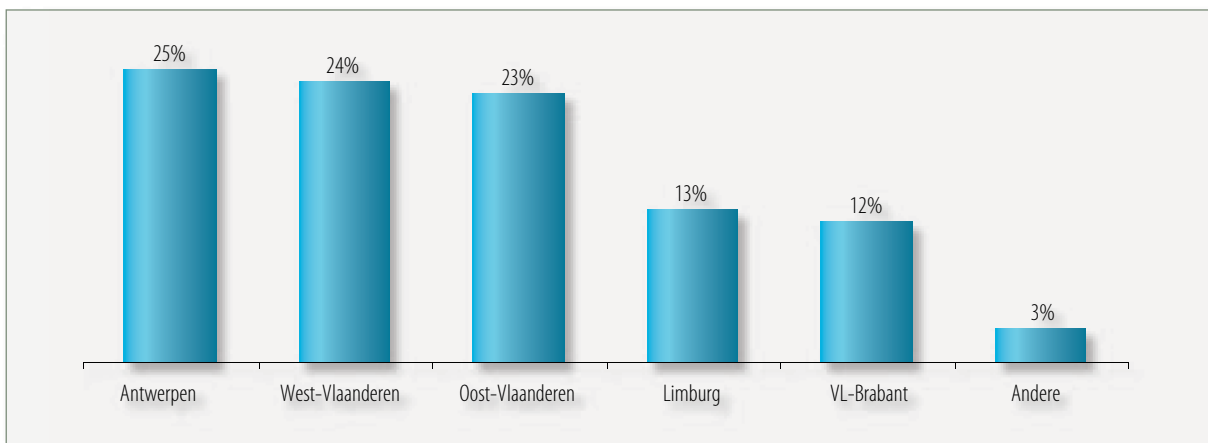
In totaal werden 3.583 mensen ondervraagd in deze enquête. 80% van de respondenten zijn mannen, 20% zijn vrouwen. De grootste groep van respondenten (38%) situeert zich binnen de leeftijdsgroep van 45 tot 54 jaar. 33% van de ondervraagden situeert zich binnen de leeftijdsgroep van 55 to 64 jaar, 5% is 65 jaar of ouder. 1% is jonger dan 25 jaar.

Tabel: verdeling respondenten volgens leeftijd

jaar		%
< 25	37	1%
25-34	239	7%
35-44	582	16%
45-54	1.363	38%
55-64	1.177	33%
65-74	162	5%
> 75	15	0%
GA	8	0%
<b>Total</b>	<b>3.583</b>	<b>100%</b>

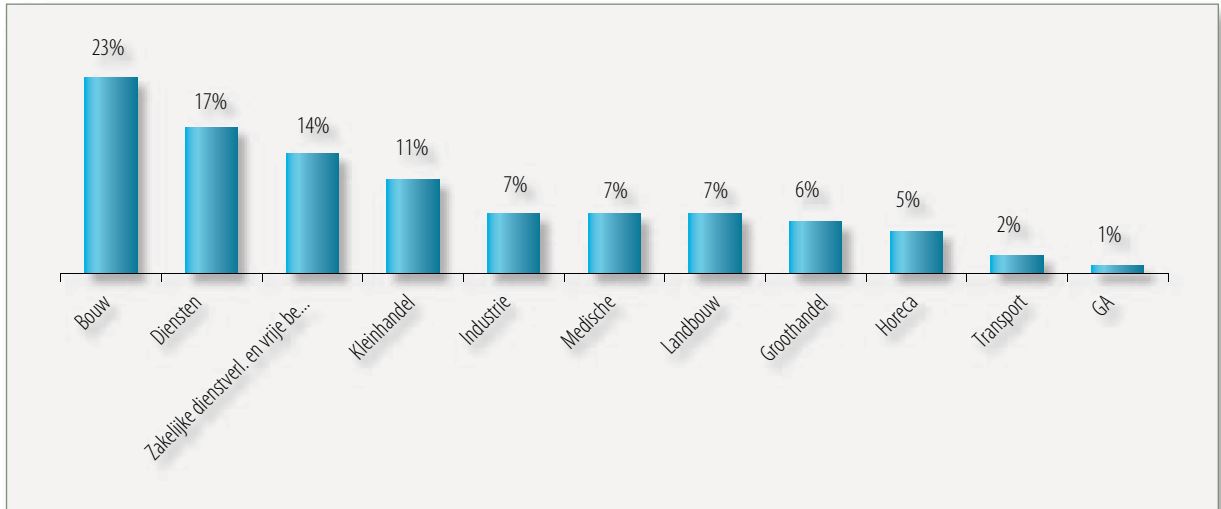
Onderstaande grafiek geeft de verdeling weer van de vestigingsplaats van het bedrijf of de zaak van de respondent. De meeste bedrijven vinden we terug in Antwerpen, West-Vlaanderen en Oost-Vlaanderen met respectievelijk 25%, 24% en 23%. In Limburg en Vlaams-Brabant situeren zich respectievelijk 13% en 12% van de bedrijven. Van een aantal respondenten is het bedrijf te situeren in het buitenland, Wallonië of Brussel (3%).

Grafiek: vestigingsplaats van het bedrijf



De bouwsector vertegenwoordigt 23% binnen het staal van respondenten. Daaropvolgend vinden we de dienstensector, de kleinhandel, de zakelijke dienstverlening en vrije beroepen terug binnen de enquête met een aandeel van respectievelijk 17%, 14%, 11%. De industrie, (para-)medische beroepen, landbouw, groothandel, horeca, transport en logistiek vertegenwoordigen allen een aandeel van minder dan 10% binnen de totale groep van respondenten.

Grafiek: sector van het bedrijf



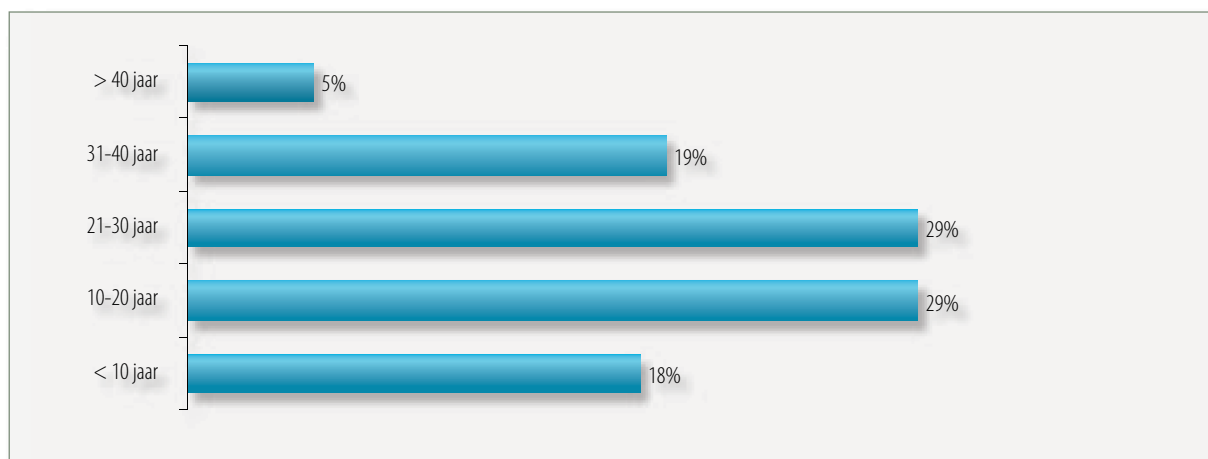
# 3. Onderzoeksresultaten

## 3.1. Bedrijfsopvolging en Bedrijfsovername

### Vraag 1: Hoe lang bent u al zelfstandig ondernemer?

Van de ondervraagden is 5% al meer dan 40 jaar zelfstandig. Een vijfde van de ondervraagden is tussen 31 jaar en 40 jaar actief als zelfstandig ondernemer. Bijna twee derde (58%) van de totale groep is tussen 10 en 30 jaar actief als zelfstandige. 18% is minder dan 10 jaar zelfstandig.

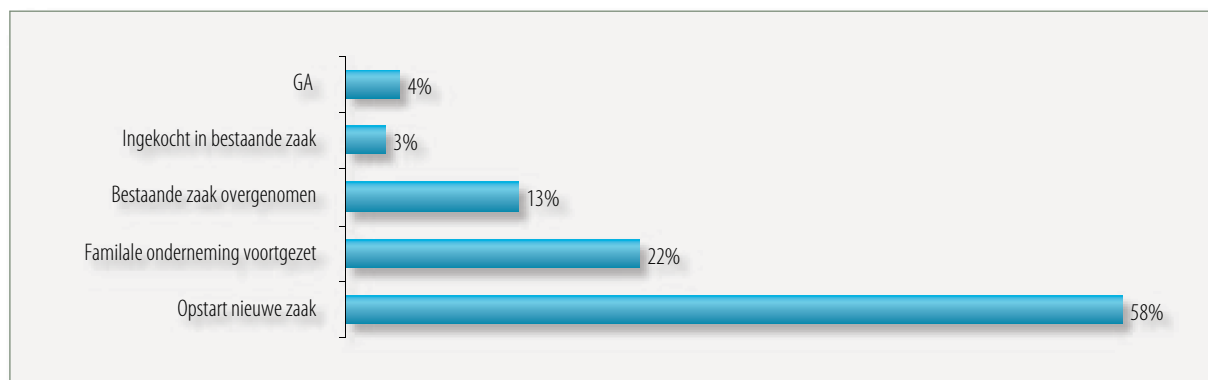
Grafiek: hoe lang bent u al zelfstandig ondernemer?



### Vraag 2: Hoe bent u gestart als zelfstandig ondernemer?

De meeste zelfstandigen (58%) hebben zelf hun activiteit van nul uit de grond gestampt. Van iets meer dan een vijfde (22%) van de zelfstandige ondernemers is de activiteit het gevolg van een voortzetting van de familiale onderneming. 13% heeft een bestaande zaak overgenomen. 3% heeft zich in een bestaande zaak ingekocht.

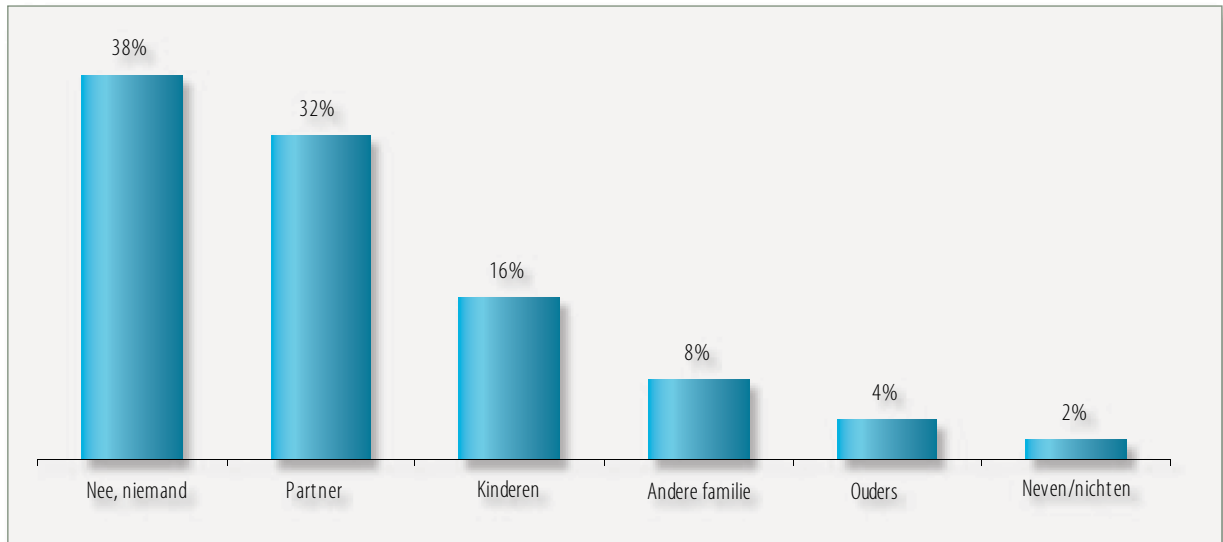
Grafiek: Hoe bent u gestart als zelfstandig ondernemer?



### Vraag 3: Zijn er familieleden die werken in uw bedrijf?

Veelal blijkt dat familieleden aan de slag zijn in het bedrijf van een zelfstandige. Maar liefst 62% van de respondenten verklaart familie in dienst te hebben. 38% verklaart niet samen te werken met familie. Van de zelfstandigen die familie tewerkstellen is het meestal de partner die een handje toesteeekt (32%) of de kinderen (16%). In 4% van de gevallen zijn het de ouders die meehelpen in de zaak.

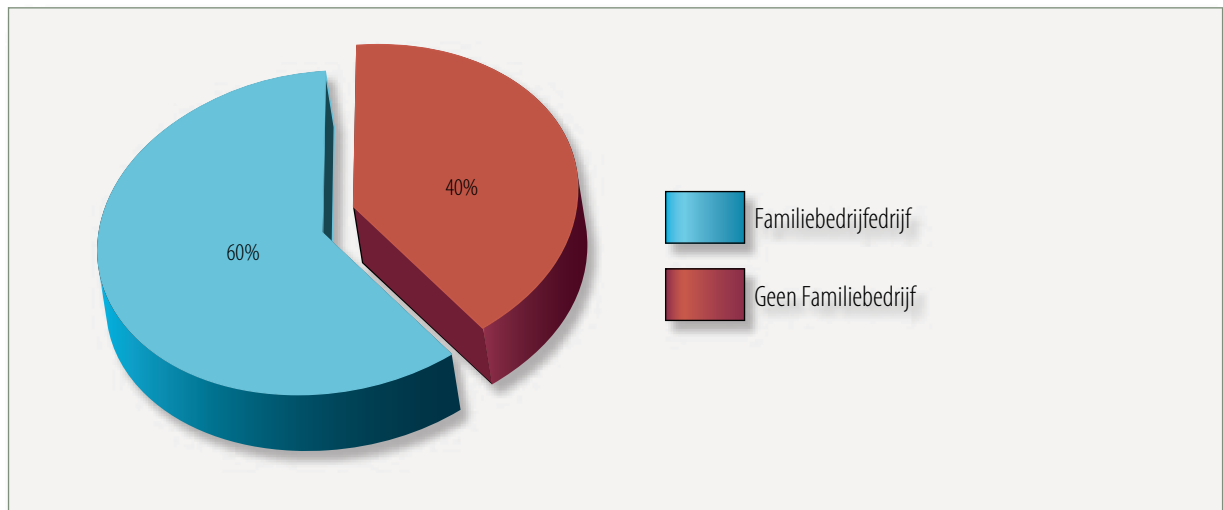
Grafiek: Zijn er nog familieleden die werken in uw bedrijf?



### Vraag 4: Is het bedrijf een familiebedrijf?

De meeste zelfstandige ondernemers met een bedrijf blijken familiebedrijven te zijn. Maar liefst 60% van de zelfstandige ondernemers met een bedrijf zegt een familiebedrijf te zijn, 40% is geen familiebedrijf.

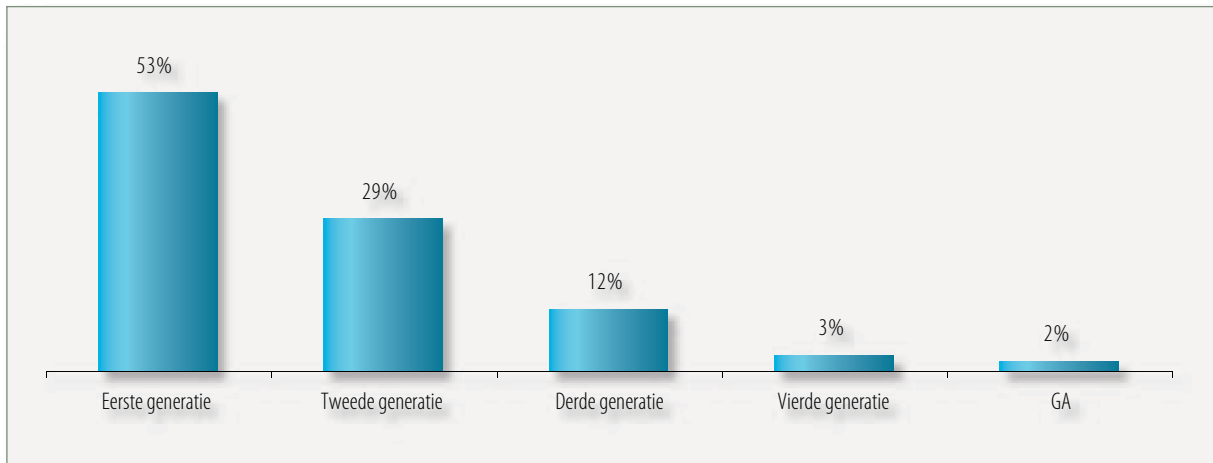
Grafiek: is het bedrijf van zelfstandige ondernemers een familiebedrijf?



### Vraag 5: Indien het bedrijf een familiebedrijf is, welke generatie is eigenaar van het bedrijf?

Van de familiebedrijven blijkt dat de eerste generatie in iets meer dan de helft van de gevallen nog steeds eigenaar is van het bedrijf. Bij 1/3 van de familiebedrijven is de tweede generatie eigenaar. De derde en vierde generatie zijn veel minder eigenaar van een familiebedrijf, respectievelijk 12% en 3%.

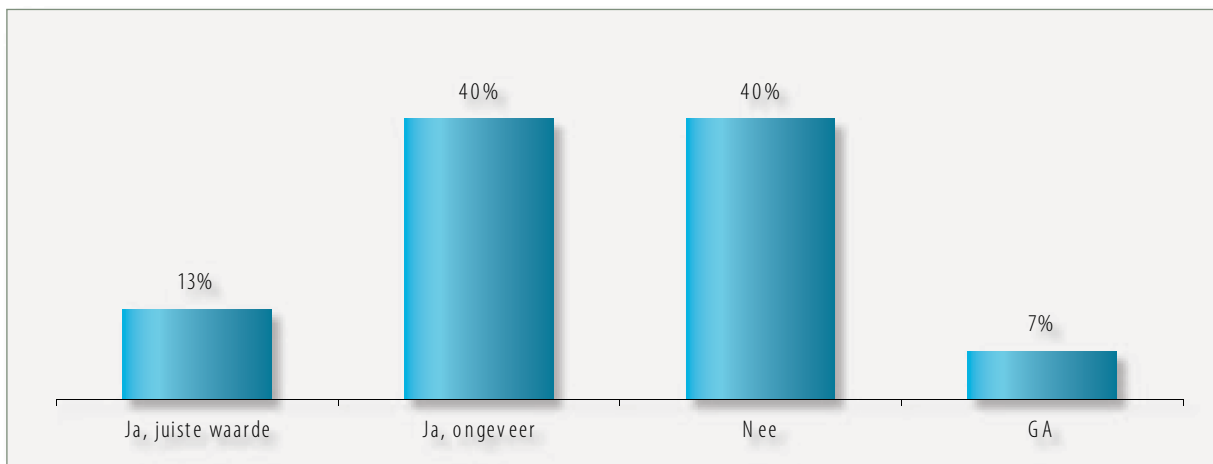
Grafiek: indien het bedrijf een familiebedrijf is, welke generatie is dan eigenaar?



### Vraag 6: Kent u de waarde van uw bedrijf?

Zowat de helft (53%) van de zelfstandige ondernemers weet min of meer wat de waarde van zijn of haar bedrijf is. 13% zegt de juiste waarde te kennen. Daartegenover staat dat 40% van de ondernemers niet weet wat de waarde is van het bedrijf. Vooral in de bouw- en medische sector blijkt waardebeoordeling een probleem te zijn.

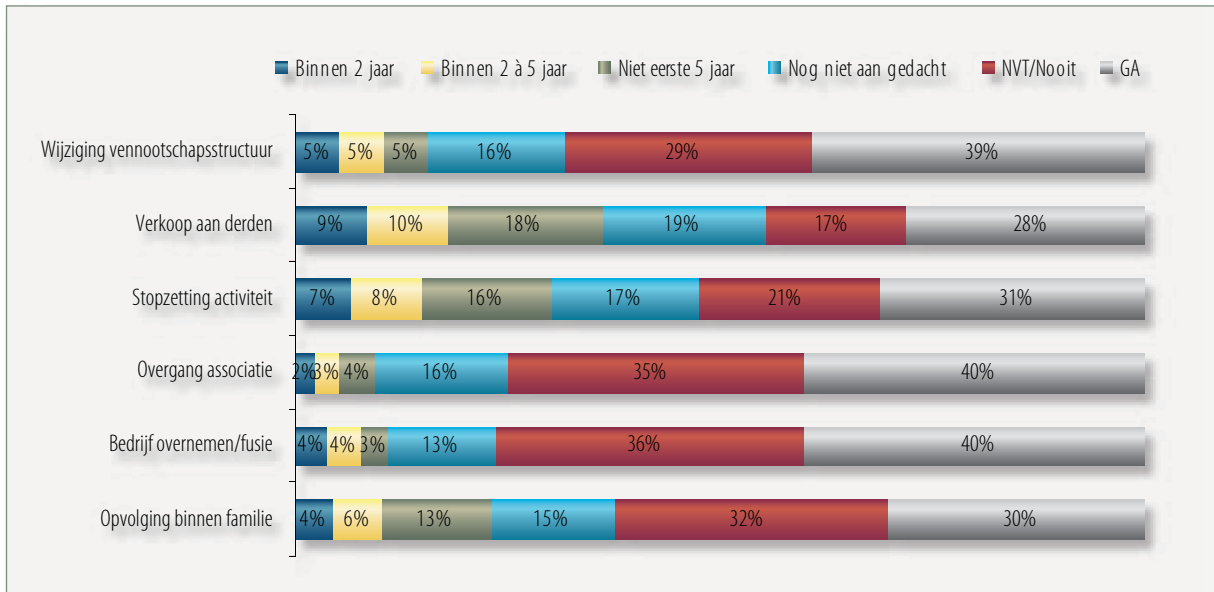
Grafiek: Kent u de waarde van uw bedrijf?



### Vraag 7: Welke veranderingen voorziet u de volgende jaren in uw bedrijf?

Met betrekking tot mogelijke veranderingen denken zelfstandige ondernemers vooral aan de verkoop aan derden. Bijna 1 op 5 ondernemers denkt binnen de 5 jaar zijn of haar bedrijf aan derden te verkopen. 9% ziet dat zelfs op zeer korte termijn gebeuren, namelijk binnen de 2 jaar. 18% van de ondernemers zegt het bedrijf te zullen verkopen aan derden maar niet tijdens de eerste 5 jaar. 17% van de ondernemers zegt nooit te zullen verkopen (niet van toepassing inbegrepen). Het stoppen van de activiteiten staat voor 15% van de ondernemers op de agenda binnen de eerstvolgende 5 jaar. 7% van de ondernemers denkt er zelfs aan om binnen de 2 jaar de boeken neer te leggen. De leiding van het bedrijf doorgeven en opvolging voorzien binnen de familie is voor 10% van de ondernemers een te verwachten verandering binnen de 5 jaar. Nog eens 13% van de ondernemers voorziet familiale opvolging maar niet binnen de 5 jaar. 32% van de ondernemers zegt dat er nooit familiale opvolging zal komen (niet van toepassing inbegrepen). Wijzigingen in de vennootschapsstructuur voorzien 5% van de ondernemers binnen de 2 jaar, nog eens 5% voorziet deze wijzigingen binnen 2 à 5 jaar. Ondernemers hebben ook uitbreidingsplannen. 8% zegt binnen de 5 jaar een bedrijf over te zullen nemen of een fusie aan te gaan en 5% zegt binnen de 5 jaar de overgang te maken naar een associatie.

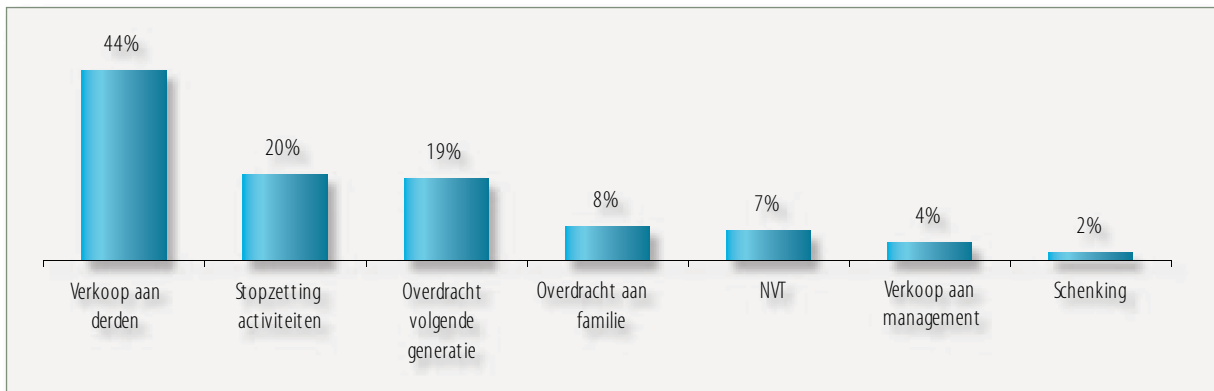
Grafiek: welke veranderingen voorziet u in de volgende jaren in uw bedrijf?



**Vraag 8: Indien u te maken krijgt met de overdracht van uw bedrijf, welke opties zijn dan de meest waarschijnlijke?**

Indien een zelfstandig ondernemer te maken krijgt met de overdracht van een zaak, dan is voor de meeste ondernemers (44%) de verkoop aan derden een waarschijnlijke optie. Telkens 1 op 5 ondernemers ziet ofwel het stopzetten van de activiteiten (20%) ofwel de overdracht naar een volgende generatie (19%) als een waarschijnlijke optie. 8% ziet het bedrijf overgaan naar familie. Een minderheid van de ondernemers (2%) ziet een schenking als een waarschijnlijke optie.

Grafiek: indien overdracht, welke optie is dan meest waarschijnlijke?



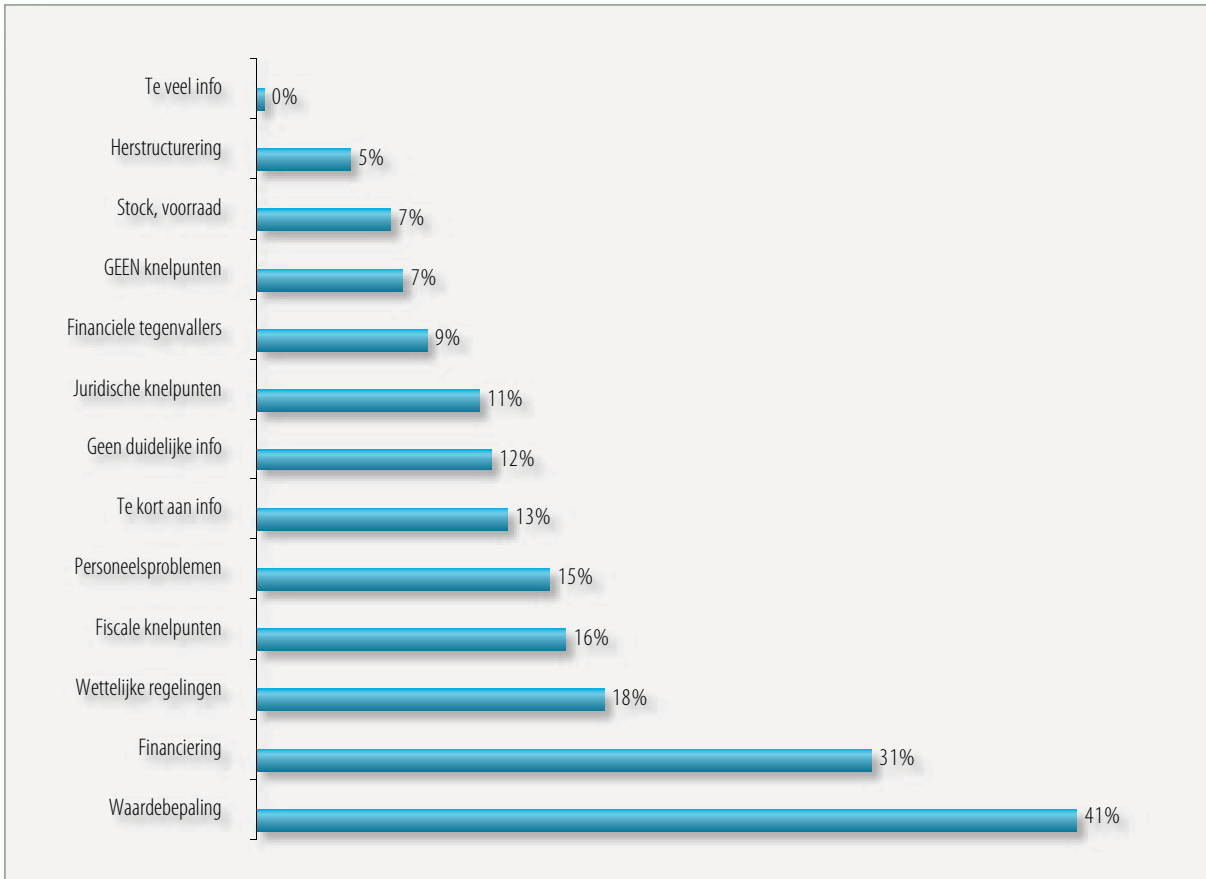
**Vraag 9: Welke zijn de meest voorkomende problemen of knelpunten bij de overdracht van een bedrijf?**

Het probleem bij uitstek voor ondernemers die hun bedrijf willen overlaten is de waardebeoordeling. 41% van de ondernemers ziet de waardebeoordeling van het bedrijf als een knelpunt voor de overdracht er van. Financiering komt op de tweede plaats als meest aangestipte knelpunt met 31%.

Andere belangrijke problemen bij de overdracht zijn wettelijke regelingen, vergunningen en subsidies (18%), fiscale knelpunten (16%) en het personeel (15%). Ook het gebrek aan informatie (13%) en gebrek aan duidelijke informatie (12%) worden aanzien als knelpunten. 11% van de ondernemers zien juridische problemen opduiken bij de overdracht van een bedrijf. Financiële tegenvallers, de stock of voorraad en een herstructurering worden minder aanzien als knelpunten, respectievelijk 9%, 7% en 5% van de ondernemers ziet hierin een knelpunt.

7% van de ondernemers stelt dat er geen knelpunten zijn bij de overdracht van een bedrijf.

Grafiek: meest voorkomende problemen of knelpunten bij overdracht van een bedrijf?

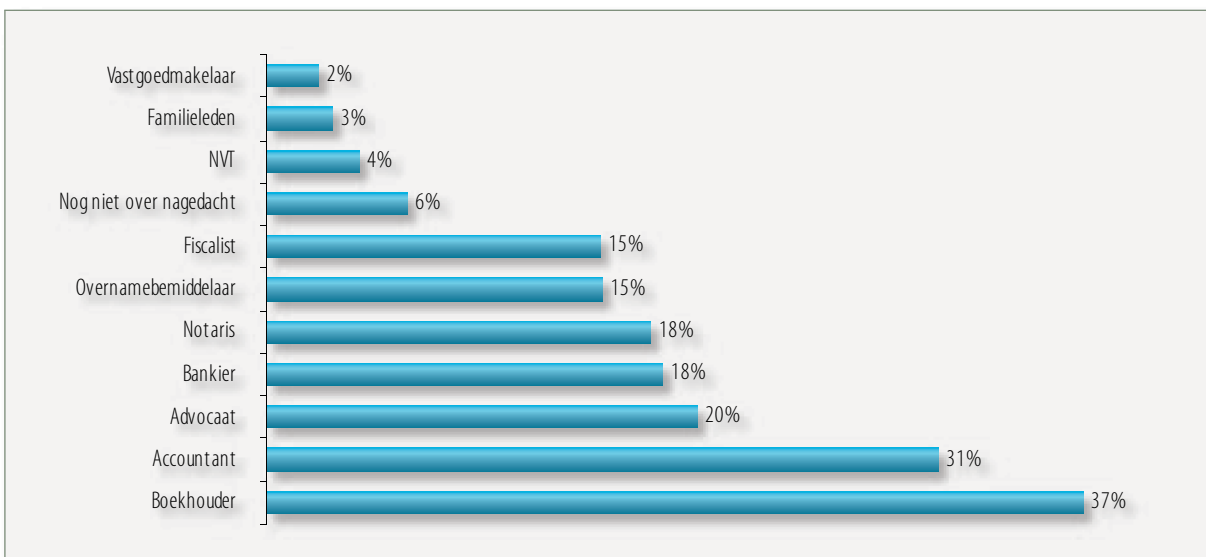


**Vraag 10: Bij wie gaat een zelfstandig ondernemer te rade met vragen over een bedrijfsoverdracht?**

Zelfstandig ondernemers denken in de eerste plaats aan hun boekhouder als raadgever voor een bedrijfsoverdracht, 37% van de ondernemers stipt de boekhouder aan als adviseur. Op de tweede plaats komt de accountant, 31% van de ondernemers zegt de accountant te zien als mogelijk raadgever.

Na de boekhouder en de accountant ziet de ondernemer de advocaat (20%), de bankier (18%), de notaris (18%), een specifiek overnamebemiddelaar (15%) en de fiscalist (15%) als vertrouwenspersoon bij een bedrijfsoverdracht. Minder populair als raadgever zijn familieleden (3%) en vastgoedmakelaars (2%).

Grafiek: meest geschikte raadgevers bij een bedrijfsoverdracht?



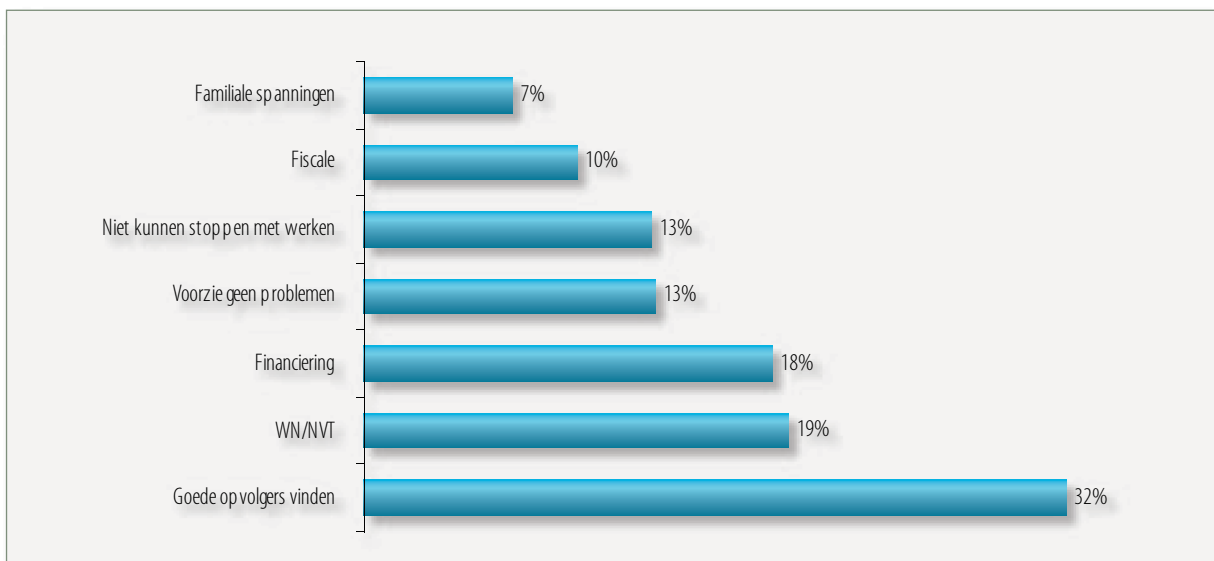
### Vraag 11: Welke zijn de belangrijkste problemen bij het regelen van de opvolging?

Een van de belangrijkste problemen voor een zelfstandig ondernemer bij de overdracht van het bedrijf is het vinden van een goede opvolger. 1/3 van de ondernemers ziet dit als een belangrijk probleem.

Ongeveer 1/5 van de ondernemers zegt in financiering een belangrijk probleem te zien. 13% van de ondernemers voorziet ofwel geen problemen of ziet het 'niet kunnen stoppen met werken' als een van de voornaamste problemen bij een bedrijfsoverdracht.

Fiscale problemen wordt door 10% van de ondernemers als mogelijk knelpunt aanzien. Een klein aandeel van 7% van de ondernemers stipt familiale problemen aan als mogelijk probleem bij een bedrijfsoverdracht.

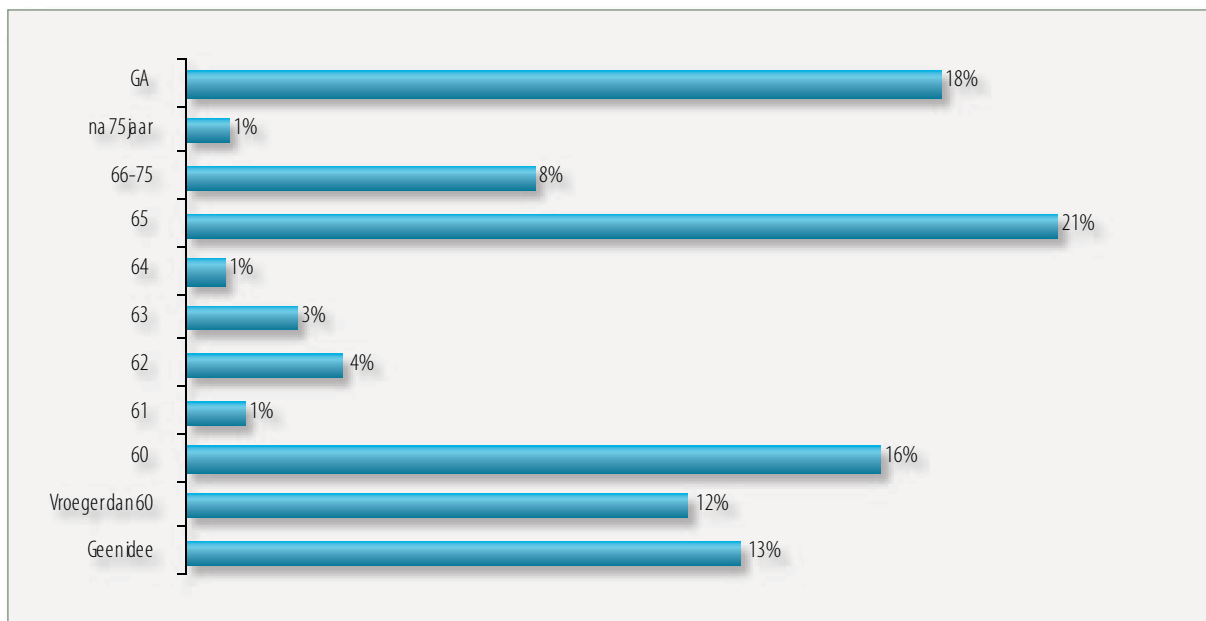
Grafiek: belangrijkste problemen bij het regelen van de opvolging?



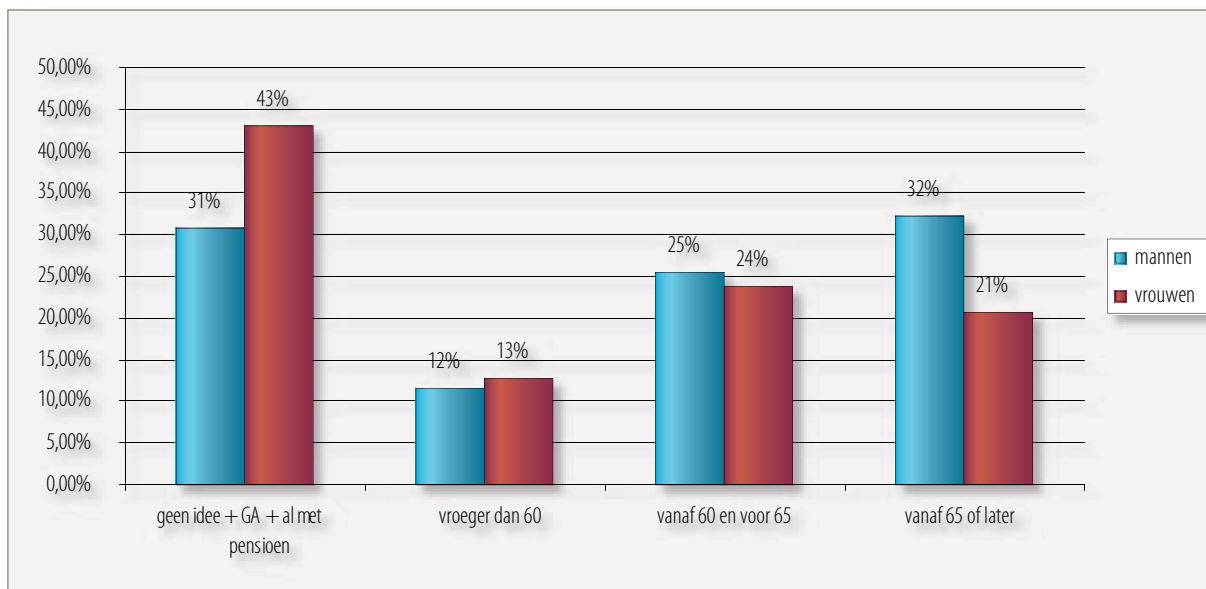


### 3.2. Pensioenvoorbereiding en Toekomstplanning

#### Vraag 1: Op welke leeftijd denkt u met pensioen te zullen gaan?

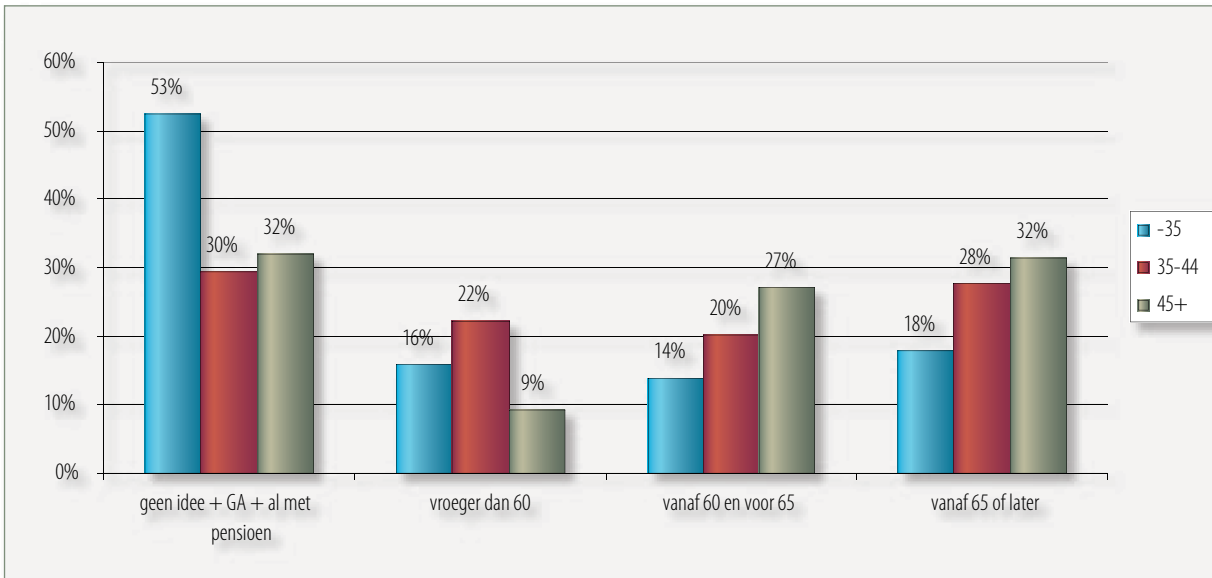


33% van de respondenten heeft geen antwoord gegeven, heeft nog helemaal geen idee wanneer ze met pensioen zullen gaan of zijn reeds met pensioen. Slechts 12% denkt vroeger dan 60 met pensioen te gaan, 25% tussen 60 en 65 jaar en maar liefst 30% is van plan zijn pensioen maar op te nemen op 65 jaar of zelfs later. Bij de vrouwen ligt het langer werken dan 64 jaar wel gevoelig lager. Bij hen denkt slechts 21% hun pensioen op 65 of later op te nemen.

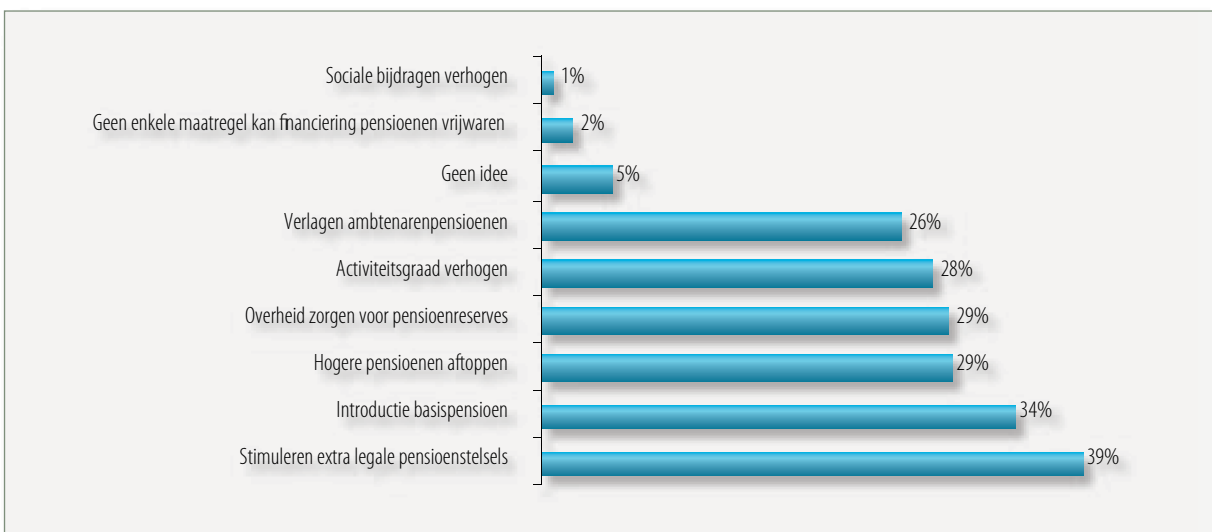


Bij de jongste leeftijdscategorie van -35 heeft de helft de vraag niet beantwoord of geen mening. De overige helft is gelijkmatig verdeeld in haar mening (16% vroeger dan 60 maar ook 18% op 65 of later).

Naarmate men ouder is denkt men ook later het pensioen op te nemen. Voor de groep 45+ lijkt het bijna utopisch het pensioen op te nemen voor zijn 60ste (slechts 9%) terwijl 1 op 3 onder hen denkt te werken tot zijn 65ste of later.



**Vraag 2: Welke maatregelen zijn volgens u het meest geschikt om de financiering van de pensioenen te vrijwaren?**

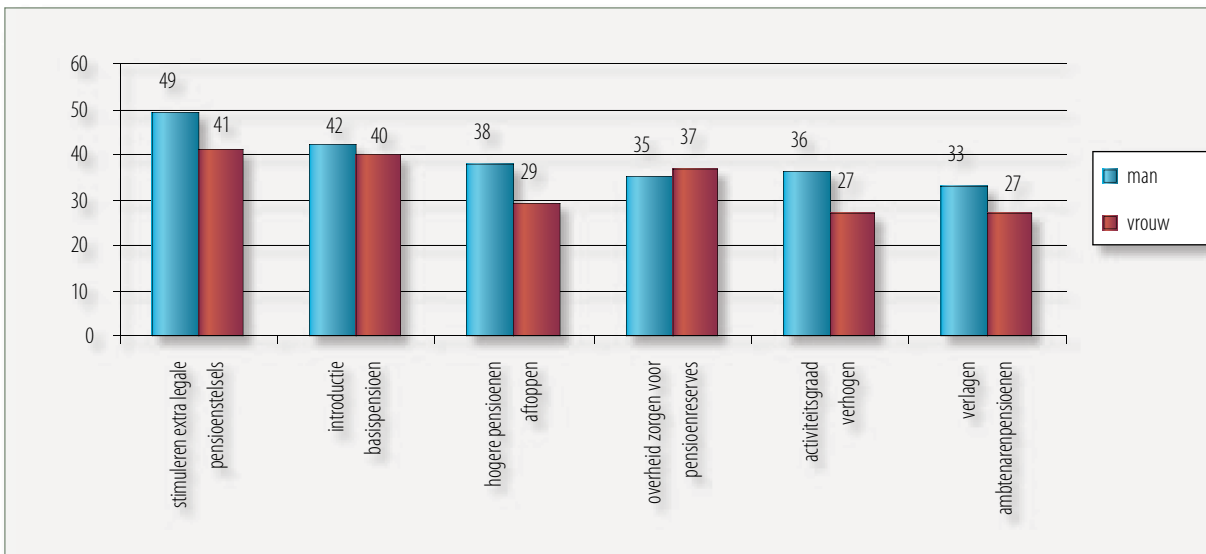


Het stimuleren van extra legale pensioenstelsels wordt door de respondenten als de meest geschikte maatregel (40%) naar voor geschoven om de financiering van de pensioenen te vrijwaren.

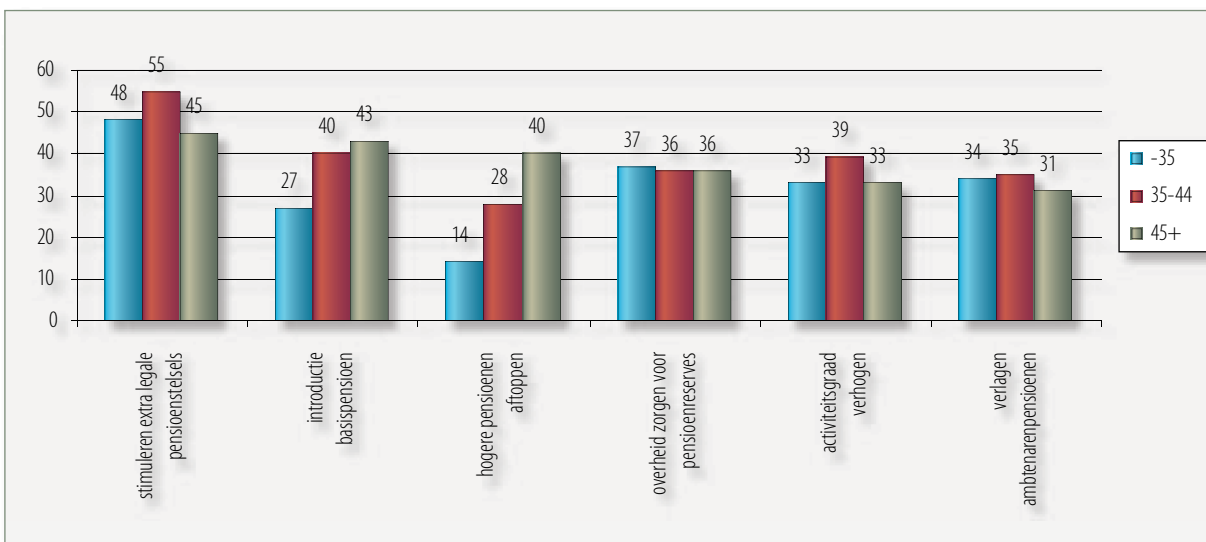
Anderzijds wordt ook door 1 op 3 ondernemers de introductie van een basispensioen naar voor geschoven. In derde orde vinden de respondenten ook dat de overheid voldoende pensioenreserves moet aanleggen en dat een aftopping van de hogere pensioenen, een verhoging van de activiteitsgraad en een verlaging van de ambtenarenpensioenen soelaas kunnen brengen.

Een verhoging van de sociale bijdragen wordt resoluut afgewezen.

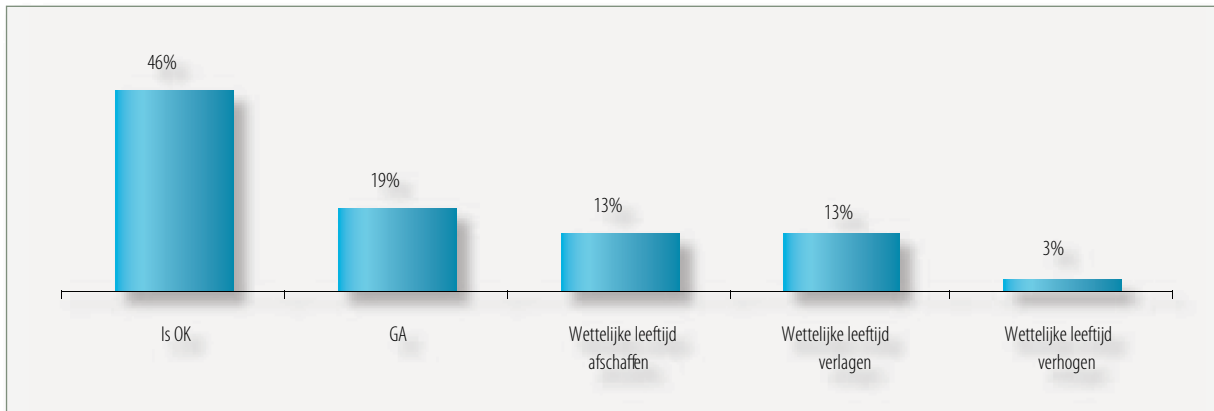
Bij de vrouwelijke ondernemers scoort de introductie van een basispensioen even hoog als de stimulering van extra legale pensioenstelsels. In derde orde vinden zij dat vooral de overheid voldoende pensioenreserves moet aanleggen. Een aftopping van de hogere pensioenen en een verhoging van de activiteitsgraad vinden zij minder belangrijk dan hun mannelijke collega's.



De jongste leeftijdsgroepen (<45) hechten nog meer belang aan het stimuleren van extra legale pensioenstelsels dan hun oudere collega's. Een aftopping van de hogere pensioenen en de introductie van een basispensioen zijn duidelijk veel minder populair bij de respondenten die jonger zijn dan 35.

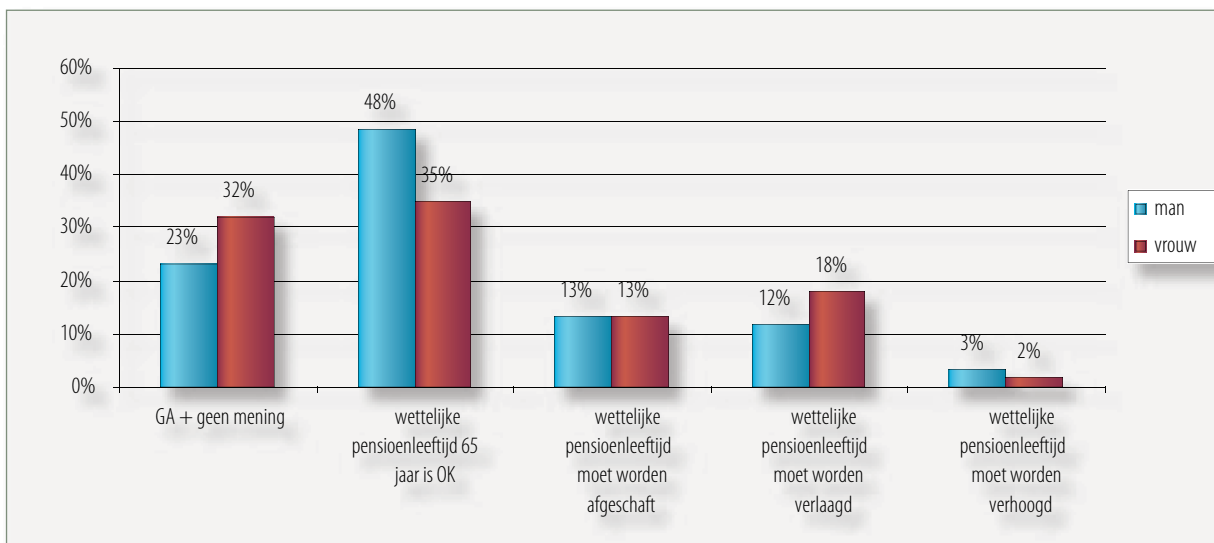


**Vraag 3: Vanaf 1 januari 2009 zal de wettelijke pensioenleeftijd voor mannen en vrouwen 65 jaar zijn. Wat vindt u daarvan?**

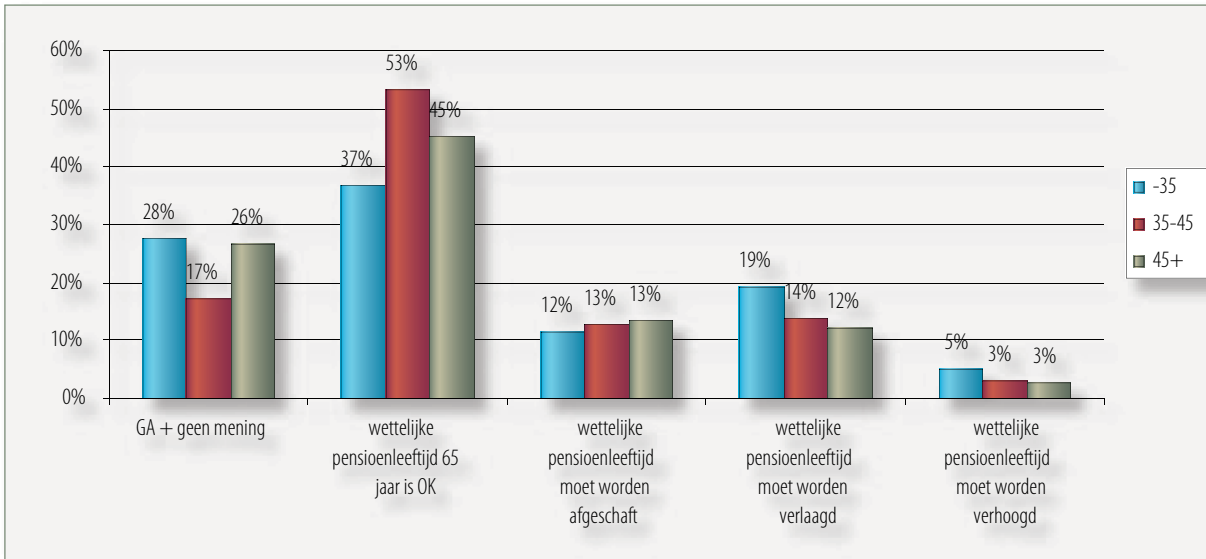


De helft van de respondenten verklaart zich akkoord met de wettelijke pensioenleeftijd van 65 jaar. Slechts 1 op 4 vindt dat deze leeftijd moet afgeschaft of verlaagd worden. Een verhoging van de leeftijd wordt echter resoluut afgewezen.

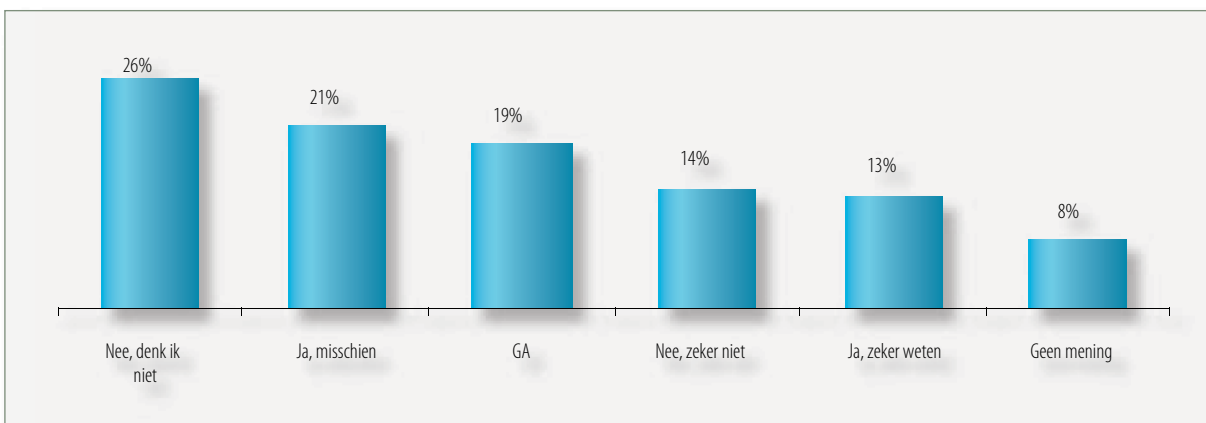
Bij de vrouwelijke ondernemers is er duidelijk minder instemming rond de leeftijd van 65 jaar. Slechts 1 op 3 verklaart zich akkoord terwijl anderzijds bijna 1 op 5 zich uitsprekt voor een verlaging van de wettelijke pensioenleeftijd.



De jongste respondenten zijn het blijkbaar volledig eens met de mening van de vrouwelijke ondernemers: slechts 37% gaat akkoord met een wettelijke pensioenleeftijd van 65 jaar terwijl 19% voorstander is van een verlaging van deze leeftijd.

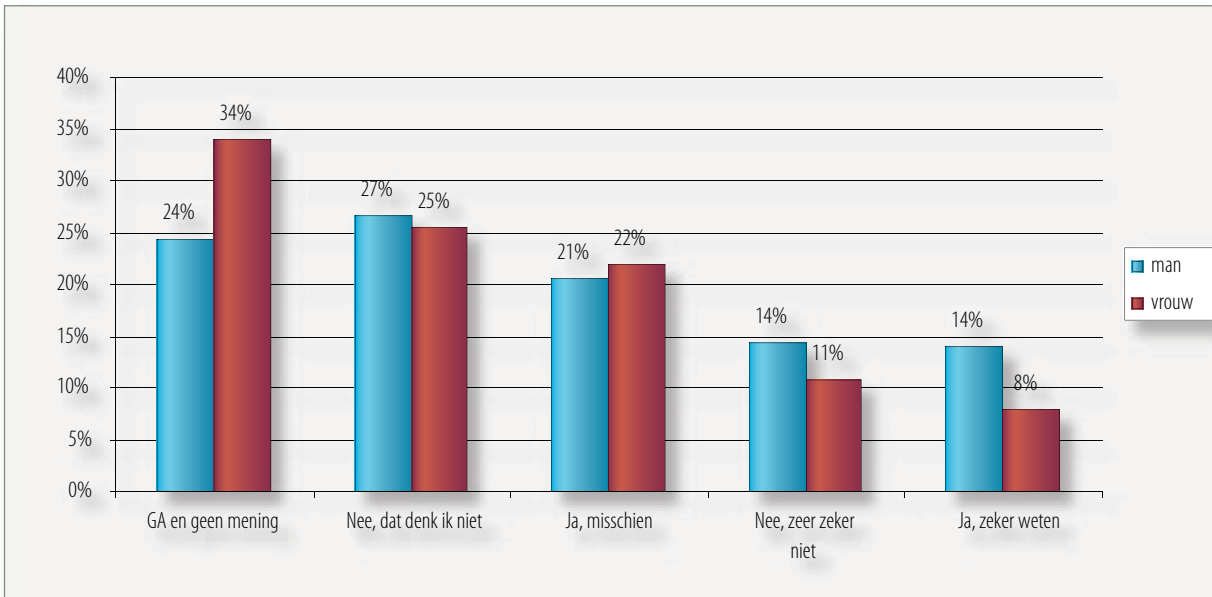


**Vraag 4: Wie blijft werken na de 62ste verjaardag, wordt financieel beloond met een zogenaamde 'pensioenbonus'. Zult u met deze maatregel rekening houden om uw pensioen uit te stellen?**

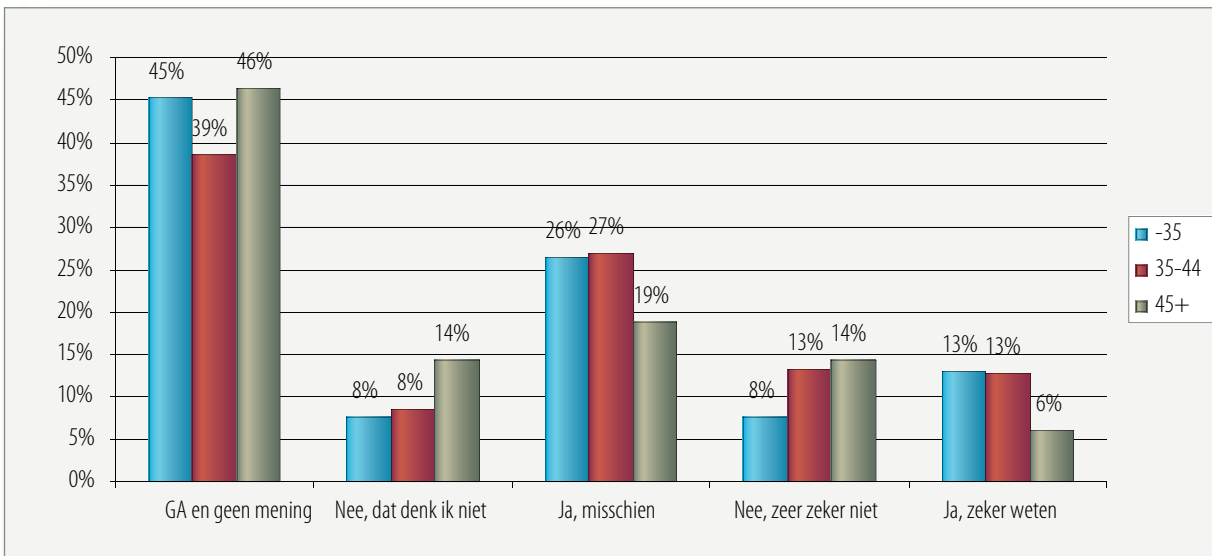


Als we de gematigde en de meest uitgesproken antwoorden samenvoegen kunnen we vaststellen dat 40% van de respondenten zich in het negatieve kamp en 34% zich in het positieve kamp bevinden. De ondernemers houden er dus duidelijk een verdeelde mening op na of ze al dan niet hun pensioen zullen uitstellen omwille van de pensioenbonus.

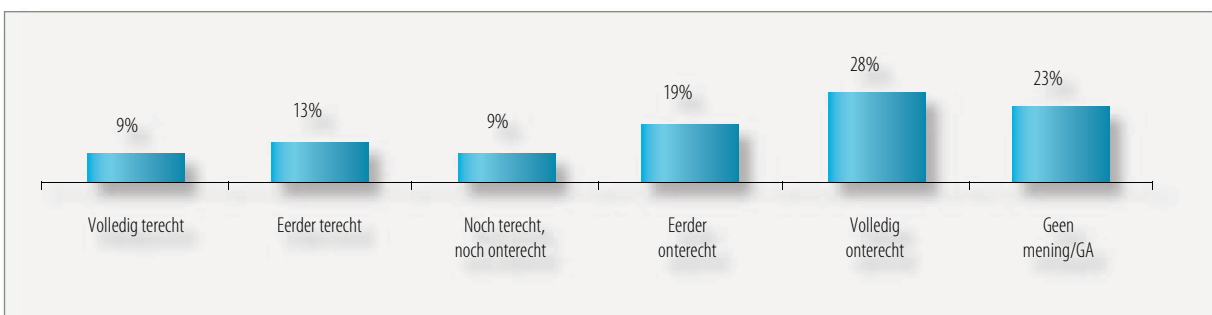
Bij de vrouwelijke ondernemers heeft 1 op 3 deze vraag niet beantwoord of geen mening geventileerd. Hun antwoorden zijn ook eerder gematigd dan sterk uitgesproken maar toch is de verdeeldheid onder hen even groot als bij hun mannelijke collega's.



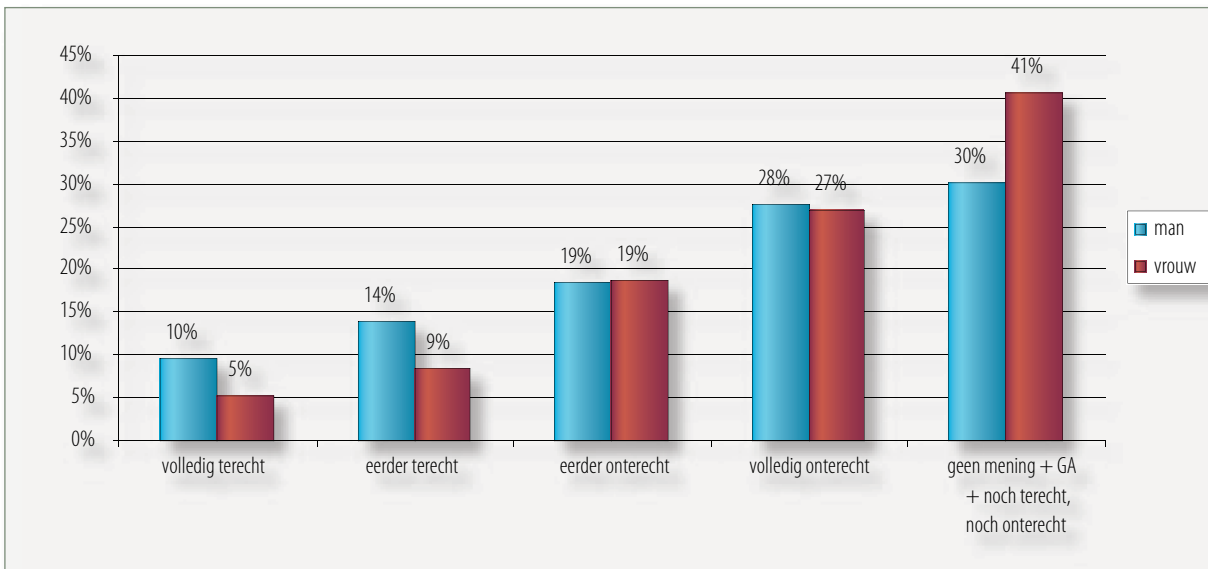
Als de antwoorden per leeftijdscategorie worden geanalyseerd valt op dat de jongere respondenten (-45) veel positiever zijn (40%) over een uitstel van hun pensioen omwille van de pensioenbonus dan hun oudere collega's waar slechts 1 op 4 hierdoor een uitstel overweegt.



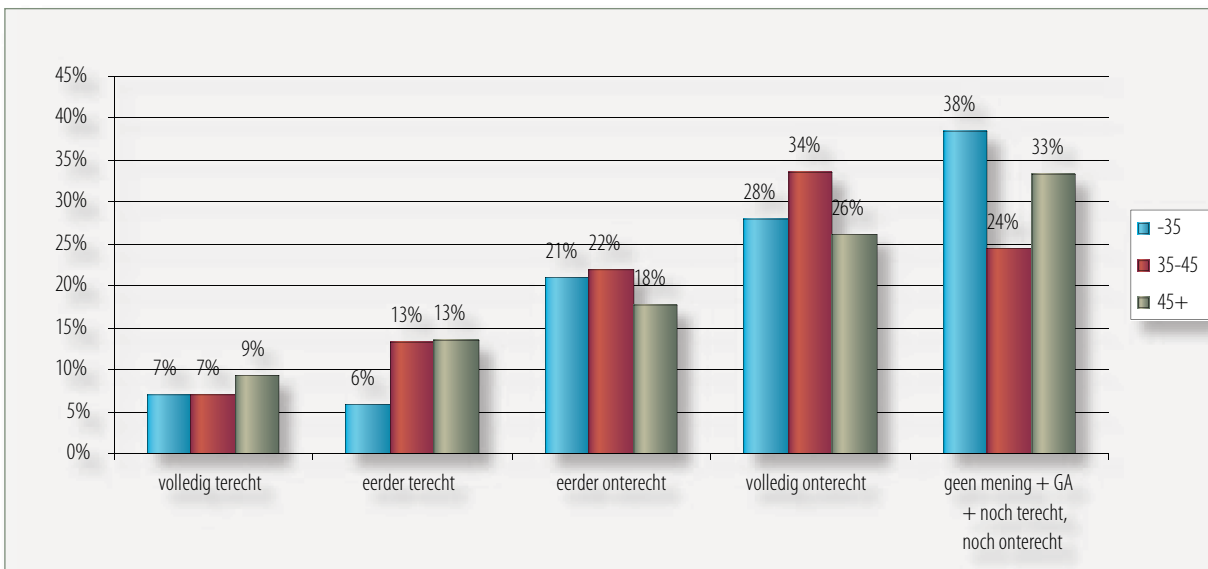
**Vraag 5: Zelfstandigen die voor de wettelijke pensioenleeftijd met pensioen gaan, worden hiervoor met een bepaald percentage gesanctioneerd. Wat vindt u daarvan?**



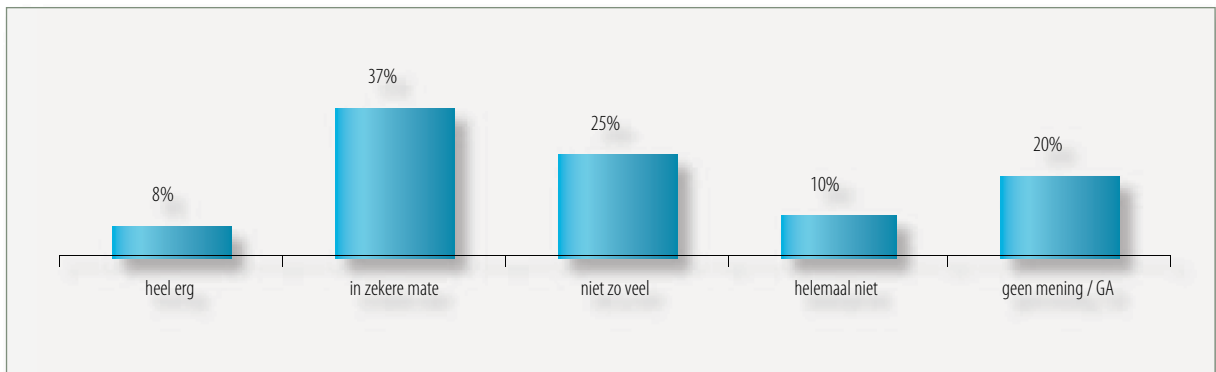
Bijna de helft van de respondenten vindt het sanctiemechanisme voor vervroegde pensionering eerder of volledig onterecht. Slechts 1 op 5 ondernemers vindt dat een sanctionering mag. De vrouwen zijn op dit punt met slechts 14% nog minder positief.



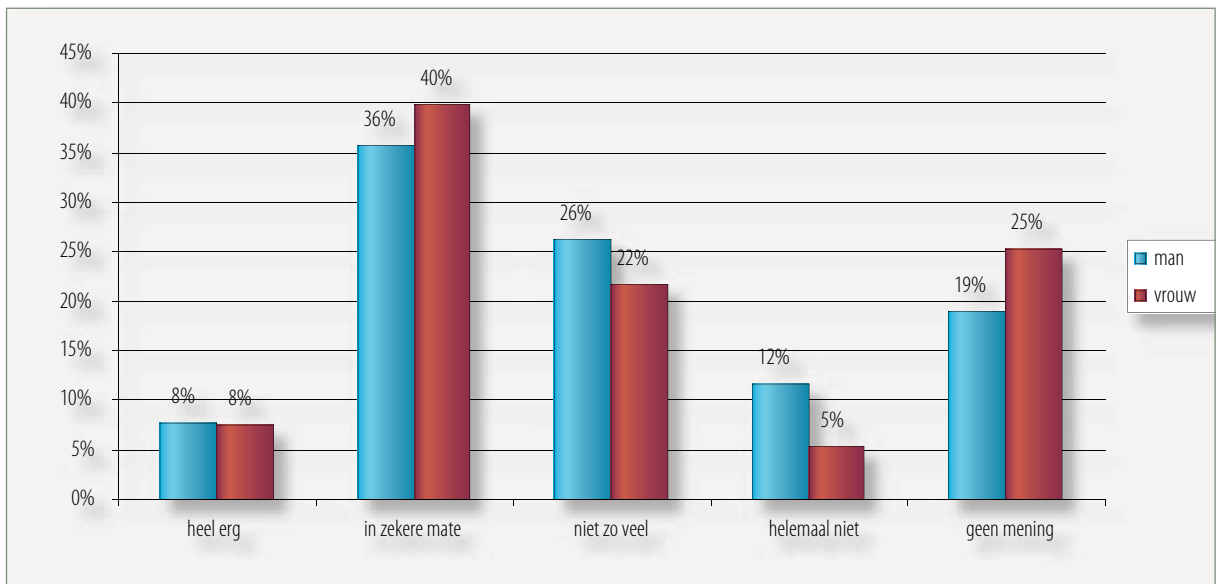
Bij de leeftijds categorieën moet wel de merkwaardige vaststelling gemaakt worden dat de oudste groep (45+) minder negatief en meer positief staat tegenover de maatregel dan hun jongere collega's.



## Vraag 6: Maakt u zich zorgen om uw toekomstige financiële situatie tijdens uw pensioen?

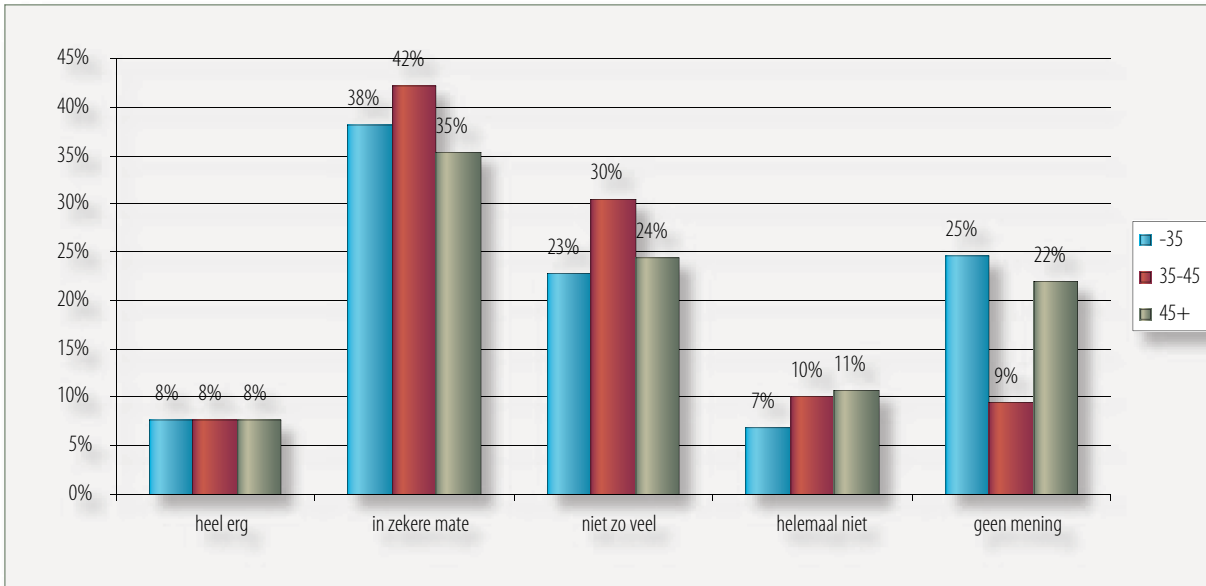


45% van de respondenten maakt zich zorgen over zijn toekomstige financiële situatie tegenover 35% die de toekomst met veel vertrouwen tegemoet zien. Schrijnende vaststelling is ook dat 8% van de ondernemers grote zorgen heeft. Het vertrouwen bij de vrouwelijke respondenten is nog minder groot. Bijna de helft onder hen baart zich zorgen en slechts 1 op 4 is er vrij gerust in.

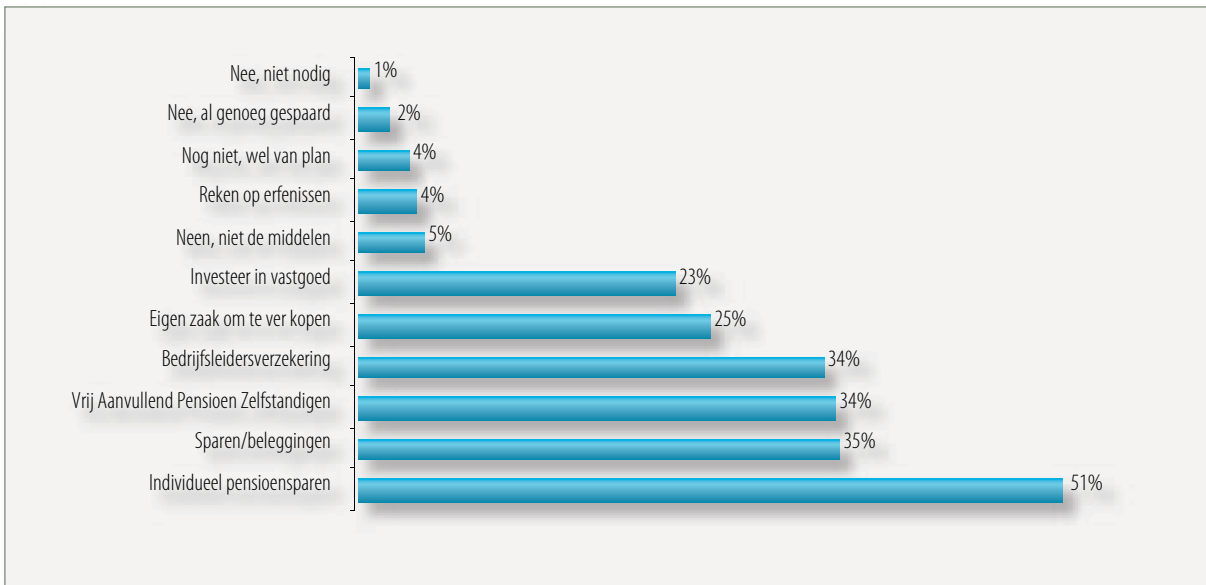


De groep tussen 35 en 45 maakt zich meer zorgen dan hun jongere en oudere collega's, anderzijds is hun vertrouwen in de toekomst tegelijk ook groter dan bij de andere leeftijdscategorieën, waar de jongste leeftijdsgroep (-35) het laagst scoort.





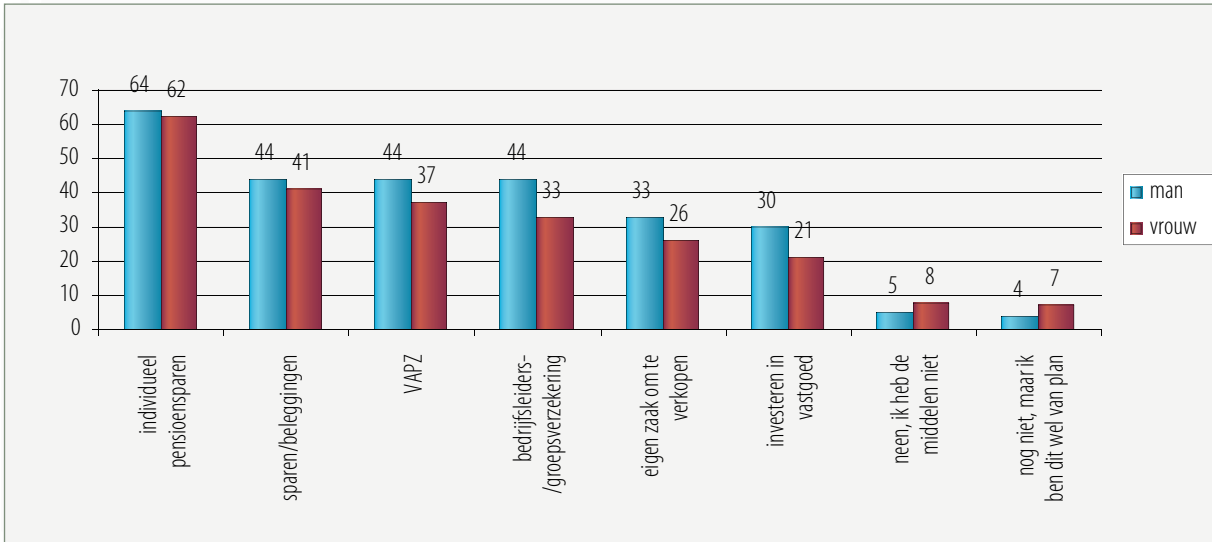
### Vraag 7: Bereidt u zich op een of andere manier financieel voor op uw pensioen?



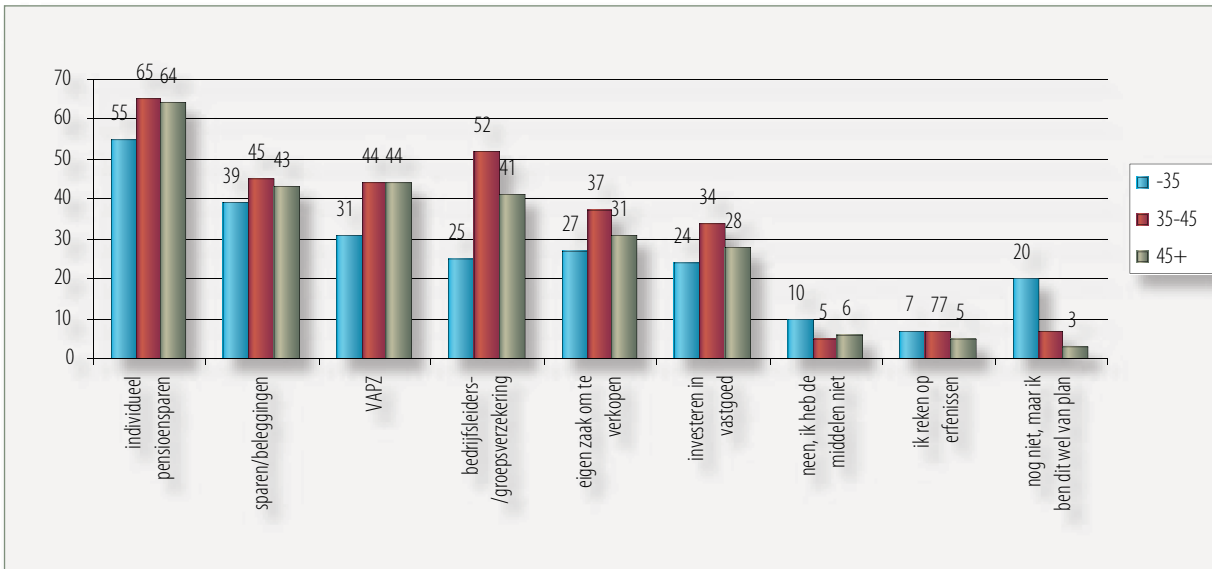
Het individueel pensioensparen scoort duidelijk het hoogst (51%) in de financiële mogelijkheden om het pensioen financieel voor te bereiden wat concreet betekent dat de derde pensioenpijler bij de respondenten het populairst is.

Op een gedeelte tweede plaats (35%) volgen de klassieke spaar en beleggingssystemen en de producten uit de tweede pijler, de bedrijfsleiders- en groepsverzekeringen enerzijds en het vrij aanvullend pensioen voor zelfstandigen anderzijds. Het verkopen van de eigen zaak en investeren in vastgoed zijn ook nog valabel voor 1 op 4 van de respondenten. Uit deze gegevens kan ook afgeleid worden dat ongeveer iedereen het noodzakelijk vindt om zich financieel voor te bereiden op het pensioen (negatieve antwoorden zijn verwaarloosbaar).

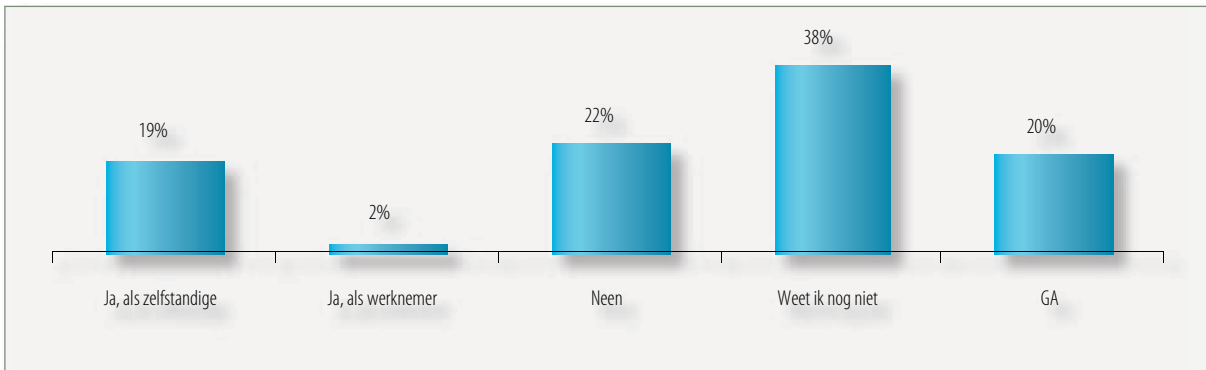
Pijnlijk is wel dat 5% van de respondenten aangeeft niet over voldoende middelen te beschikken om het te doen. Bij de vrouwelijke ondernemers loopt dit percentage zelfs op tot 8%. Terwijl de derde pijler en de klassieke spaar- en beleggingssystemen bij de vrouwen een even groot succes kennen als bij hun mannelijke collega's blijkt dit niet op te gaan voor de producten uit de tweede pijler, het beschikken over een eigen zaak om te verkopen of het investeren in vastgoed.



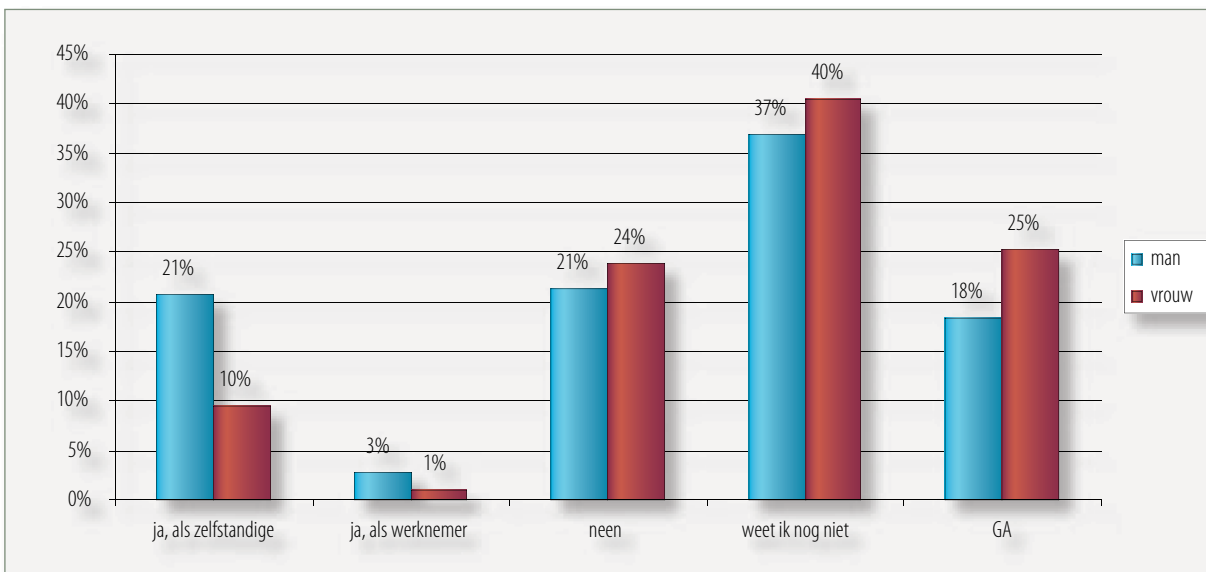
De jongste respondenten (<35) scoren op alle voorbereidingsmogelijkheden lager dan hun oudere collega's maar geven (1 op 5) wel aan daar in de toekomst nog werk van te zullen maken. Verontrustend is wel dat in deze jongste leeftijdscategorie maar liefst 1 op 10 stelt niet over voldoende middelen te beschikken om het te doen. Hoopvoller is dan weer wel de vaststelling dat de categorie tussen 35 en 45 jaar zich meer voorbereidt dan de oudere collega's die hen voorafgaan.



### Vraag 8: Bent u van plan na uw pensionering nog te werken?

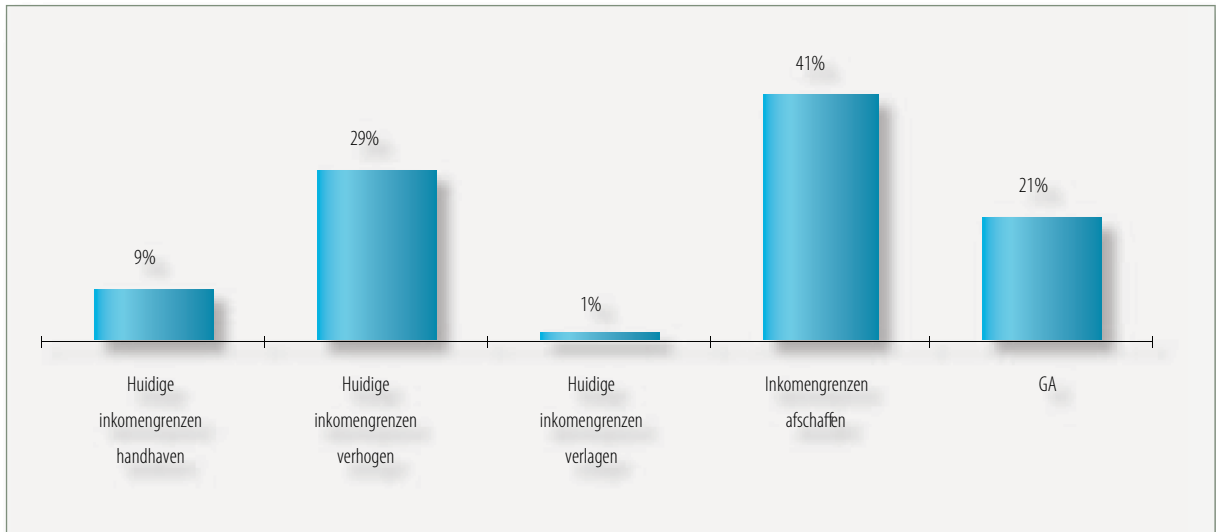


Bijna 60% van de respondenten weet nog niet of men zal verder werken na de pensionering of heeft deze vraag niet beantwoord. De overige 40% zijn verdeeld in 2 kampen, 21% wel en 22% niet. Het verder werken als werknemer wordt niet echt als een grote optie naar voor geschoven. Het nog blijven verder werken na pensioen scoort bij de vrouwelijke ondernemers nog een pak lager. Slechts 1 op 10 denkt er aan nog verder te werken terwijl 1 op 4 dit duidelijk helemaal niet meer ziet zitten.

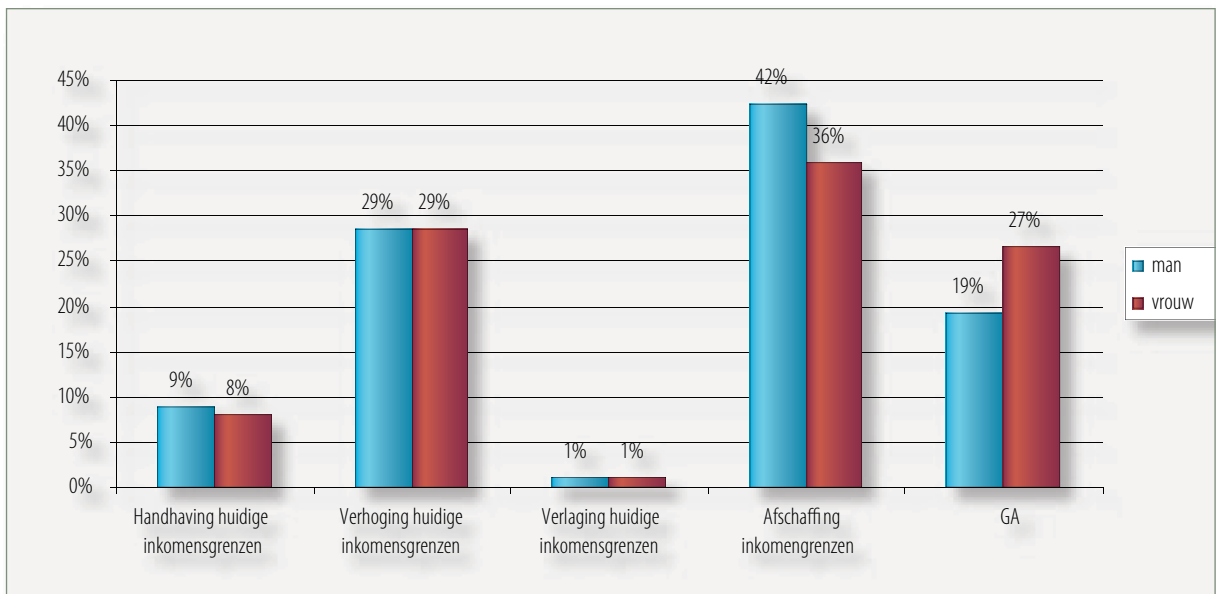


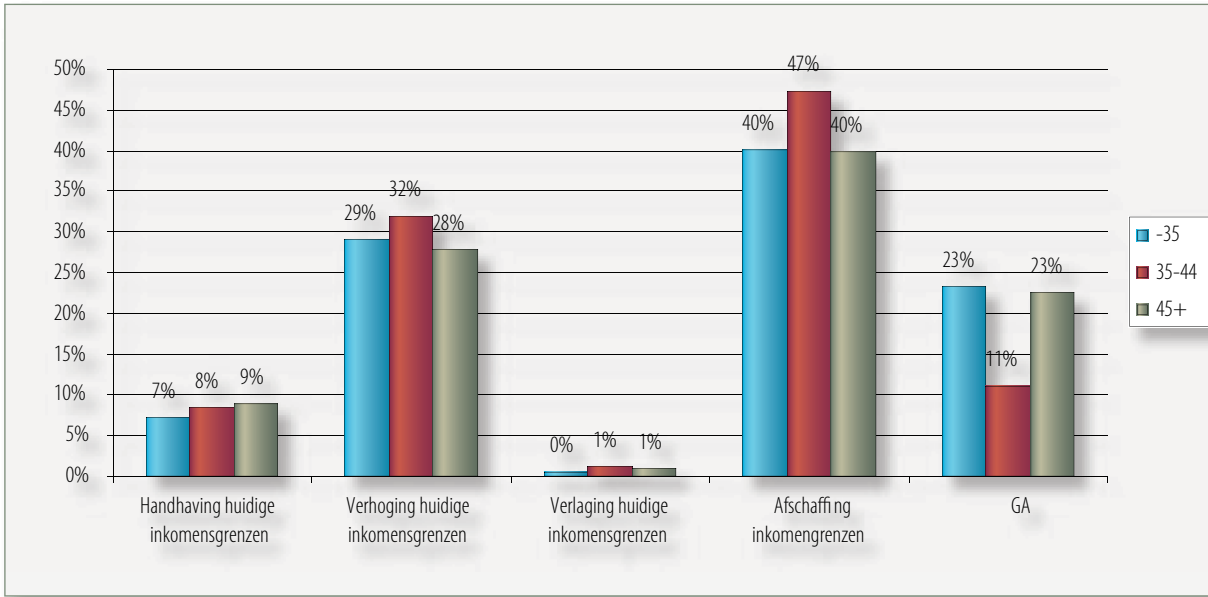
Gezien meer dan 70% van de jongste leeftijdscategorie deze vraag niet heeft beantwoord of geen mening heeft weergegeven wordt hier de opsplitsing tussen leeftijdscategorieën niet weergegeven en/of besproken.

**Vraag 9: Voor een gepensioneerde zelfstandige is het beroepsinkomen beperkt tot maximum 13.197 euro netto per jaar. Bij overschrijding verliest hij een deel van zijn pensioenuitkering. Wat vindt u daarvan?**



Maar liefst 70% van de respondenten vindt dat de inkomensgrenzen moeten verhoogd of afgeschaft worden. Een handhaving van de huidige grenzen of een verlaging er van is slechts een optie voor 10% onder hen. Deze vaststelling geldt over alle geslachts- en leeftijdsgrenzen heen.





# Conclusies

Uit de grote ondernemersenquête blijkt dat meer dan de helft van de ondernemers zelf hun zaak hebben opgestart. 62% heeft familie in dienst, meestal betreft het de partner van de ondernemer. Zes op de tien bedrijven zijn familiebedrijven en in zowat de helft van de gevallen staat de eerste generatie nog aan het roer van de onderneming.

Een op vijf ondernemers denkt eraan om binnen de vijf jaar hun bedrijf te verkopen. Potentiële kopers voor de bedrijven zijn in de eerste plaats derden. Bijna een op vijf ondernemers ziet een overdracht naar een volgende generatie als een mogelijkheid.

Het belangrijkste knelpunt bij een overdracht van een bedrijf is de waardebepaling van het bedrijf. 40% van de ondernemers zegt de actuele waarde van hun bedrijf niet te kennen. Ook bij de financiering van een mogelijke verkoop stellen veel ondernemers zich vragen. Andere zaken waar ondernemers van wakker liggen zijn wettelijke regelingen, vergunningen en subsidies, fiscale knelpunten en ook voor het welzijn van het personeel laat een ondernemer de slaap.

Bij het regelen van de opvolging is het vinden van een goede opvolger het belangrijkste probleem voor de ondernemer. Ook financiering is een niet te onderschatten probleem bij opvolging.

In geval van een overdracht zijn de boekhouder en de accountant de steunpilaren van de ondernemer. Ook bij de advocaat, bankier, notaris, een overnamebemiddelaar en de fiscalist zal de ondernemer te rade gaan in geval van een overdracht van het bedrijf.

Een derde van de ondernemers denkt op 65 met pensioen te gaan of zelfs later. 25% van de ondernemers zegt tussen 60 en 65 op pensioen te gaan. Slechts 12% denkt vroeger te stoppen met werken.

Om de financiering van de pensioenen te vrijwaren denken ondernemers in de eerste plaats aan het stimuleren van extra legale pensioenstelsels. Anderzijds wordt ook door 1 op 3 ondernemers de introductie van een basispensioen naar voor geschoven. In derde orde vinden de respondenten ook dat de overheid voldoende pensioenreserves moet aanleggen en dat een aftopping van de hogere pensioenen, een verhoging van de activiteitsgraad en een verlaging van de ambtenarenpensioenen soelaas kunnen brengen. Een verhoging van de sociale bijdragen wordt resoluut afgewezen.

Om langer werken te stimuleren is er de pensioenbonus, zowat een derde van de ondernemers is positief hierover. 40% van de ondernemers voelt echter minder voor de pensioenbonus. De helft van de ondernemers is gekant tegen een sanctiemechanisme voor vervroegde pensionering van zelfstandigen.

Een kleine helft van de ondernemers maakt zich zorgen over de eigen toekomstige financiële situatie. 8% maakt zich zelfs grote zorgen. Iets meer dan een derde van de ondernemers zegt de financiële toekomst met vertrouwen tegemoet te zien.

Om het pensioen financieel voor te bereiden doet zowat de helft van de ondernemers aan individueel pensioensparen (derde pijler). Daarna volgen de klassieke spaar- en beleggingssystemen en de producten uit de tweede pijler. Een op vier ziet het verkopen van de eigen zaak en het investeren in vastgoed als een valabele oplossing. Zowat alle ondernemers vinden het financieel voorbereiden van het pensioen als belangrijk, toch blijkt dat 5% van de ondernemers niet over voldoende middelen beschikken om dit te doen. Bij vrouwen loopt dit zelfs op tot 8%.

Een op vijf ondernemers denkt ook nog verder te werken na de pensionering. Met betrekking tot de maximum inkomensgrens van 13.197 euro voor een gepensioneerde zelfstandige, is 70% van de ondernemers van mening dat deze grens opgetrokken of afgeschaft moet worden.



# ... Beleidsaanbevelingen

- Sensibiliseren van doelgroepen zodat duidelijke en correctie informatie voorhanden is.
- Stimuleren van associaties om ervaring door te geven van ondernemer op ondernemer en overdrachten te vergemakkelijken.
- Afschaffen van voorwaarden om recht te hebben op de vrijstelling van successierechten bij het erven van familiale ondernemingen.
- Beperken van administratieve lasten bij overdracht van een onderneming.
- Nultarief toepassen voor schenking van familiale ondernemingen.
- Discriminaties tussen pensioensysteem van zelfstandigen en werknemers wegwerken, onder andere bij het minimumpensioen en vervroegde pensionering.
- Minstens een automatische koppeling van de minimumpensioenen voor zelfstandigen met de Inkomens Garantie voor Ouderen.
- Versoepelen van de mogelijkheden om zelfstandige activiteiten uit te oefenen na de pensionering.

Een belangrijk werkpunt blijft de bewustmaking van ondernemers, kandidaat-ondernemers/overnemers en mogelijke adviserende personen. Het sensibiliseren van de verschillende partijen blijft dan ook het startpunt voor succesvolle overdrachten, pas daarna komt praktische ondersteuning. Zeker bij kleine ondernemingen en eenmanszaken bestaat de neiging om de zaak stop te zetten zonder meer. Het identificeren van deze doelgroep - en sensibiliseren er van - is belangrijk om te voorkomen dat activiteiten worden stopgezet in plaats van overgedragen. Het is hierbij essentieel om de doelgroep tijdig te bereiken. Het gebrek aan informatie en gebrek aan duidelijke informatie kwam ook in de enquête duidelijk naar voor als een knelpunt bij de overdracht van ondernemingen. Aangezien België en Vlaanderen KMO regio's zijn, vormen de economische vrije beroepen de eerstelijnsadviseurs bij uitstek voor de zelfstandige ondernemers die hun bedrijf wensen over te dragen of een financiële lange termijnplanning van de onderneming wensen op te maken. Het financieel- en boekhoudkundig beleid van deze economische actoren is van groot belang. Daarom dienen deze bemiddelaars (meestal de zogenaamde economische en juridische vrije beroepen) voldoende op de hoogte te zijn van de mogelijkheden, zodat deze mensen ook op het domein van de overdracht van een onderneming hun adviserende en sensibiliserende rol kunnen spelen naar de ondernemers.

Het sensibiliseren en informeren zal er ook toe moeten leiden dat ondernemers minder problemen ervaren bij de waardebeoordeling van het bedrijf of de praktijk. Immers, vertrouwenspersonen die met voldoende bagage en ervaring de ondernemer kunnen bijstaan, zullen de waardebeoordeling van het bedrijf vlotter laten verlopen dan wanneer de ondernemer er alleen voor staat.

Een best practice vinden we in Nederland, waar een bewustwordingscampagne gelanceerd werd in de vorm van een informatiepakket (overdrachtspakket). Dit pakket werd gestuurd naar alle ondernemers ouder dan 55, die een bedrijf of zaak leiden met minder dan 20 werknemers. Ongeveer 130.000 bedrijven kwamen hiervoor in aanmerking.



Ook samenwerkingsvormen kunnen een oplossing bieden aan ondernemers die hun activiteiten willen overdragen. Door tijdig te associëren met een jongere ondernemer kan men immers voldoende zekerheid bekomen voor de laatste fase van de carrière. Men brengt de jongere associé aan boord en creëert zo een eerste meerwaarde. Op het ogenblik van het pensioen kan de ondernemer zijn overige (door de gezamenlijke inspanning in waarde gestegen) aandeel overdragen. Op die manier is de overdracht en opvolging van een praktijk of onderneming gegarandeerd. Hier ligt echter een belangrijke taak voor de overheid. Zij zou moeten voorzien in financiële stimuli om ondernemers en vrije beroepen te ondersteunen bij deze associatievorming.

Ook de financiering van de overdracht wordt vaak als een groot knelpunt ervaren. De overheid heeft de voorbije jaren nieuwe instrumenten ontwikkeld om de financiering van KMO's te verbeteren, ook in het geval van overname. Zo heeft een groot aantal dossiers van het Participatiefonds betrekking op overnames. Voor UNIZO is het nu van belang dat ook in de volgende jaren voldoende middelen worden geïnvesteerd in deze instrumenten (Participatiefonds, waarborgregeling, Arkimedes,...) en dat de informatie naar de doelgroep wordt versterkt.

Op fiscaal vlak is het zo dat in het Vlaamse Gewest familiale ondernemingen kunnen erven met vrijstelling van successierechten. Positief is dat deze regeling geldt onafhankelijk van de graad van verwantschap of de aard van de erfopvolging. De toekenning van het nultarief is wel afhankelijk van een aantal te strikte voorwaarden zoals een participatievoorwaarde, een historische tewerkstellingsvoorwaarde en vormvoorwaarden (jaarrekening). Vooral de tewerkstellingsvoorwaarde is te zwaar. Om de vrijstelling te verkrijgen, moet de onderneming of vennootschap gedurende de drie jaar voorafgaand aan het overlijden minstens vijf werknemers tellen in het Vlaamse Gewest. Bij gedeeltelijke vervulling van de voorwaarde wanneer bijvoorbeeld slechts 1, 2, 3 of 4 werknemers tewerkgesteld waren, is er een pro-rata vrijstelling van 20, 40, 60 of 80% van de activa of de aandelen. Om de vrijstelling te behouden, mag ook het aantal werknemers gedurende vijf jaar na het overlijden niet lager zijn dan op de datum van het overlijden. Er is een voorlopig behoud van de vrijstelling indien het aantal werknemers in elk van de 5 jaar na het overlijden tenminste de helft bedraagt van het aantal op het moment van overlijden; is na 5 jaar de tewerkstelling lager, dan gaat de vrijstelling pro-rata verloren. Het Europees Hof van Justitie heeft in een arrest van 25 oktober 2007 geoordeeld dat de voorwaarde dat de tewerkstelling in het Vlaams Gewest moet zijn, in strijd is met het Europees recht.

Unizo pleit voor een totale afschaffing van de tewerkstellingsvoorwaarden. Naast de administratieve rompslomp die ontstaat wanneer al deze elementen dienen bewezen te worden, legt deze voorwaarde een zware hypotheek op de bedrijfsvoering na het overlijden. Het moment van overlijden en dus de tewerkstelling voordien kan uiteraard niet gepland worden, zodat de regel bezwaarlijk deel kan uitmaken van een successieplanning. Van belang is dat de onderneming onder de best mogelijke omstandigheden blijft verder bestaan en in de toekomst tot de aanwerving van bijkomende personeelsleden kan overgaan.

Onder welbepaalde voorwaarden, die verschillen van de voorwaarden in de successierechten geldt een tarief van 2% bij de schenking van handelszaken en aandelen van vennootschappen. Bij de schenkingsrechten is er geen sprake van een tewerkstellingsvoorwaarde zoals bij het nultarief voor de successierechten. Anderzijds is het familiaal karakter van de te schenken onderneming niet vereist. De schenking moet ten minste betrekking hebben op 10% van de aandelen van een vennootschap.

Unizo heeft in haar memorandum aan de Vlaamse regering gevraagd om, naar analogie met het regime van de Vlaamse successierechten, een nultarief in te voeren voor de schenking van familiale ondernemingen, om redenen van continuïteit van de KMO, en in het licht van de vermogensoverdracht van oudere (minder-actieve) generaties naar jongere (actieve en consumerende) generaties. De voorwaarden voor de vrijstelling in successierechten en de vrijstelling van schenkingsrechten moeten éénvormig zijn.

De leefbaarheid en de verbetering van de pensioenen blijven voor UNIZO een van de belangrijkste objectieven binnen het sociaal statuut van de zelfstandigen. Hiertoe moet op diverse terreinen belangrijke acties ondernomen worden.

De minimumpensioenen moeten tijdens de volgende legislatuur verder opgetrokken worden tot een niveau dat vergelijkbaar is met dat van de werknemers. UNIZO wenst hierbij zelfs af te stappen van een stapsgewijze benadering naar analogie met de éénmalige grote sprong die voorzien werd voor de verhoging van de Inkomensgarantie voor de Ouderen (IGO) op 1 december 2006. Door die éénmalige verhoging van 90 euro per maand voor alleenstaanden en 120 euro voor samenwonenden werd een gelijkaardige verhoging doorgevoerd als die voor de pensioenen van de zelfstandigen maar wel gespreid over vier jaren heen.

Er moet minstens een automatische koppeling van de minimumpensioenen van de zelfstandigen met de IGO ingebouwd worden. Vanaf 1 december 2006 ligt de IGO immers hoger dan de pensioenen van de zelfstandigen wat natuurlijk onaanvaardbaar is. Sociaal zou het echter nog rechtvaardiger zijn niet alleen een koppeling te voorzien maar zelfs een substantieel verschil in te bouwen tussen een uitkering uit een sociaal zekerheidsstelsel enerzijds en een sociale bijstandsuitkering anderzijds. Voor een uitkering uit de sociale zekerheid werden immers sociale bijdragen betaald wat niet het geval is voor een sociale bijstandsuitkering. Bijgevolg stelt UNIZO voor dat de minimumpensioenen minstens 10% hoger zouden moeten zijn dan de IGO.

Gezien het toenemend belang van de gemengde loopbanen en het tegen mekaar afwegen van de opgebouwde rechten binnen de verschillende stelsels pleit UNIZO er voor om ook in het stelsel van de zelfstandigen net als in de werknemersregeling een minimumrecht per loopbaanjaar in te bouwen.

De vermindering wegens vervroegde pensionering werd reeds afgeschaft voor de zelfstandigen die een beroepsloopbaan van minstens 44 jaar kunnen bewijzen. De discriminatie met de werknemers waarvoor de sanctionering reeds lang geleden volledig werd afgeschaft blijft echter bestaan. UNIZO blijft er verder voor ijveren dat zelfstandigen en werknemers op gelijke voet zouden behandeld worden.

De aanvullende pensioenvorming moet verder uitgebouwd worden. Gezien het betalen voor een vrij aanvullend pensioen slechts mogelijk werd vanaf 1982 slaat deze aanvulling vandaag nog maar op een zeer beperkt gedeelte van de carrière van de zelfstandige. Om dit euvel te beperken moeten zelfstandigen met terugwerkende kracht ("back-service") stortingen kunnen doen voor het aanvullend pensioen. Anderzijds kan het inkomen van zelfstandigen doorheen de jaren ook geconfronteerd worden met grote schommelingen. In dit kader zou het ook interessant zijn in een "front-service" te voorzien waarbij de ondernemers in goede jaren voorafbetalingen zouden kunnen doen. Naast de invoering van dit back-service- en front-service-systeem moet ook het maximale percentage dat een zelfstandige voor het vrij aanvullend pensioen mag betalen voor het vrij aanvullend pensioen, opgetrokken worden tot 10%.

Tot slot moeten de mogelijkheden om nog een activiteit te kunnen uitoefenen na de pensionering, nog verder versoepeld worden.

## Luik: Bedrijfsopvolging en Bedrijfsovername

### Vraag 1: Hoe lang bent u al zelfstandige / zelfstandig ondernemer?

	Industrie		Diensten		Bouw		Groothandel		Kleinhandel		Landbouw		Medische beroepen		vrije beroepen	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
< 10 jaar	41	15,8%	178	29,3%	137	16,9%	27	12,1%	60	11,8%	8	3,3%	27	10,8%	88	22,2%
10 – 20 jaar	81	31,2%	165	27,1%	256	31,6%	73	32,7%	109	21,5%	32	13,2%	51	20,3%	125	31,6%
21 – 30 jaar	75	28,8%	135	22,2%	236	29,1%	49	22,0%	163	32,1%	94	38,8%	78	31,1%	84	21,2%
31 – 40 jaar	25	9,6%	72	11,8%	129	15,9%	36	16,1%	112	22,1%	74	30,6%	77	30,7%	69	17,4%
> 40 jaar	10	3,8%	13	2,1%	37	4,6%	16	7,2%	38	7,5%	26	10,7%	9	3,6%	16	4,0%
Ik ben geen zelfstandige / ik ben geen zelfstandig ondernemer	25	9,6%	37	6,1%	8	1,0%	15	6,7%	14	2,8%	2	,8%	4	1,6%	13	3,3%
GA	3	1,2%	8	1,3%	7	,9%	7	3,1%	11	2,2%	6	2,5%	5	2,0%	1	,3%
<b>Total</b>	<b>260</b>	<b>100%</b>	<b>608</b>	<b>100%</b>	<b>810</b>	<b>100%</b>	<b>223</b>	<b>100%</b>	<b>507</b>	<b>100%</b>	<b>242</b>	<b>100%</b>	<b>251</b>	<b>100%</b>	<b>396</b>	<b>100%</b>

### Vraag 2: Hoe bent u gestart als zelfstandige / zelfstandig ondernemer?

	Zelfstandige															
	Industrie		Diensten		Bouw		Groothandel		Kleinhandel		Landbouw		Medische beroepen		vrije beroepen	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
een nieuwe zaak opgestart	106	45,7%	403	71,6%	515	64,8%	109	54,2%	200	41,5%	57	24,4%	170	70,2%	281	73,6%
een bestaande zaak overgenomen	27	11,6%	59	10,5%	43	5,4%	27	13,4%	114	23,7%	36	15,4%	30	12,4%	29	7,6%
een familiale onderneming voortgezet	81	34,9%	54	9,6%	208	26,2%	53	26,4%	148	30,7%	127	54,3%	10	4,1%	33	8,6%
ingekocht in een bestaande zaak	11	4,7%	22	3,9%	10	1,3%	5	2,5%	5	1,0%	1	,4%	8	3,3%	18	4,7%
GA	7	3,0%	25	4,4%	19	2,4%	7	3,5%	15	3,1%	13	5,6%	24	9,9%	21	5,5%
<b>Total</b>	<b>232</b>	<b>100%</b>	<b>563</b>	<b>100%</b>	<b>795</b>	<b>100%</b>	<b>201</b>	<b>100%</b>	<b>482</b>	<b>100%</b>	<b>234</b>	<b>100%</b>	<b>242</b>	<b>100%</b>	<b>382</b>	<b>100%</b>

### Vraag 3: Zijn er familieleden die werken in uw bedrijf?

	Zelfstandige															
	Industrie		Diensten		Bouw		Groothandel		Kleinhandel		Landbouw		Medische beroepen		vrije beroepen	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Nee, niemand van de familie werkt nog in het bedrijf/de zaak/de praktijk	79	34,5%	301	55,7%	323	42,0%	76	39,4%	146	31,5%	37	16,9%	152	65,5%	224	60,7%
Ja, mijn (ex)partner	69	30,1%	171	31,7%	216	28,1%	56	29,0%	240	51,8%	147	67,1%	66	28,4%	102	27,6%
Ja, mijn kind(eren)	53	23,1%	63	11,7%	178	23,1%	47	24,4%	88	19,0%	44	20,1%	14	6,0%	43	11,7%
Ja, andere familie	49	21,4%	24	4,4%	92	12,0%	25	13,0%	40	8,6%	11	5,0%	4	1,7%	16	4,3%
Ja, mijn ouder(s)	10	4,4%	20	3,7%	27	3,5%	16	8,3%	24	5,2%	16	7,3%	1	,4%	6	1,6%
Ja, neven of nichten	12	5,2%	1	,2%	22	2,9%	6	3,1%	7	1,5%	4	1,8%	2	,9%	2	,5%
Ja, ooms of tantes	1	,4%	0	,0%	2	,3%	3	1,6%	4	,9%	2	,9%	0	,0%	0	,0%
Ja, mijn kleinkind(eren)	0	,0%	0	,0%	1	,1%	0	,0%	0	,0%	0	,0%	0	,0%	0	,0%
Ja, mijn grootouder(s)	0	,0%	1	,2%	0	,0%	0	,0%	0	,0%	0	,0%	0	,0%	0	,0%
<b>Total</b>	<b>229</b>	<b>100%</b>	<b>540</b>	<b>100%</b>	<b>769</b>	<b>100%</b>	<b>193</b>	<b>100%</b>	<b>463</b>	<b>100%</b>	<b>219</b>	<b>100%</b>	<b>232</b>	<b>100%</b>	<b>369</b>	<b>100%</b>

### Vraag 4: Kent u de waarde van uw bedrijf / zaak of praktijk?

	Zelfstandige															
	Industrie		Diensten		Bouw		Groothandel		Kleinhandel		Landbouw		Medische beroepen		vrije beroepen	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Ja, ik ken de juiste waarde	42	18,1%	120	21,3%	71	8,9%	29	14,4%	40	8,3%	4	1,7%	26	10,7%	76	19,9%
Ja, ik ken ongeveer de waarde	123	53,0%	217	38,5%	275	34,6%	106	52,7%	207	42,9%	106	45,3%	60	24,8%	146	38,2%
Nee, die ken ik niet	54	23,3%	194	34,5%	406	51,1%	51	25,4%	196	40,7%	79	33,8%	145	59,9%	137	35,9%
GA	13	5,6%	32	5,7%	43	5,4%	15	7,5%	39	8,1%	45	19,2%	11	4,5%	23	6,0%
<b>Total</b>	<b>232</b>	<b>100%</b>	<b>563</b>	<b>100%</b>	<b>795</b>	<b>100%</b>	<b>201</b>	<b>100%</b>	<b>482</b>	<b>100%</b>	<b>234</b>	<b>100%</b>	<b>242</b>	<b>100%</b>	<b>382</b>	<b>100%</b>

## Vraag 5. Welke veranderingen voorziet u de volgende jaren in uw bedrijf?

		Zelfstandige															
		Industrie		Diensten		Bouw		Groothandel		Kleinhandel		Landbouw		Medische beroepen		vrije beroepen	
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Opvolging binnen de familie	Binnen de 2 jaar	21	9,1%	8	1,4%	47	5,9%	17	8,5%	23	4,8%	9	3,8%	5	2,1%	8	2,1%
	Binnen 2 à 5 jaar	21	9,1%	26	4,6%	54	6,8%	17	8,5%	32	6,6%	12	5,1%	3	1,2%	17	4,5%
	Ja, maar niet de eerste 5 jaar	42	18,1%	72	12,8%	123	15,5%	32	15,9%	54	11,2%	30	12,8%	12	5,0%	44	11,5%
	Nog niet aan gedacht	18	7,8%	96	17,1%	147	18,5%	28	13,9%	56	11,6%	29	12,4%	25	10,3%	63	16,5%
	NVT / nooit	54	23,3%	202	35,9%	236	29,7%	50	24,9%	143	29,7%	65	27,8%	127	52,5%	141	36,9%
	GA	76	32,8%	159	28,2%	188	23,6%	57	28,4%	174	36,1%	89	38,0%	70	28,9%	109	28,5%
Ik ga een bedrijf overnemen / ik ga een fusie aan	Binnen de 2 jaar	17	7,3%	46	8,2%	16	2,0%	11	5,5%	9	1,9%	1	,4%	4	1,7%	14	3,7%
	Binnen 2 à 5 jaar	16	6,9%	52	9,2%	12	1,5%	12	6,0%	6	1,2%	2	,9%	2	,8%	29	7,6%
	Ja, maar niet de eerste 5 jaar	9	3,9%	29	5,2%	16	2,0%	12	6,0%	11	2,3%	3	1,3%	3	1,2%	17	4,5%
	Nog niet aan gedacht	36	15,5%	85	15,1%	119	15,0%	23	11,4%	53	11,0%	27	11,5%	14	5,8%	51	13,4%
	NVT / nooit	52	22,4%	178	31,6%	337	42,4%	62	30,8%	172	35,7%	78	33,3%	137	56,6%	135	35,3%
	GA	102	44,0%	173	30,7%	295	37,1%	81	40,3%	231	47,9%	123	52,6%	82	33,9%	136	35,6%
Overgang naar een associatie	Binnen de 2 jaar	5	2,2%	22	3,9%	14	1,8%	4	2,0%	1	,2%	1	,4%	13	5,4%	16	4,2%
	Binnen 2 à 5 jaar	2	,9%	25	4,4%	15	1,9%	5	2,5%	7	1,5%	2	,9%	15	6,2%	25	6,5%
	Ja, maar niet de eerste 5 jaar	5	2,2%	36	6,4%	19	2,4%	5	2,5%	5	1,0%	4	1,7%	24	9,9%	40	10,5%
	Nog niet aan gedacht	41	17,7%	100	17,8%	148	18,6%	38	18,9%	55	11,4%	23	9,8%	31	12,8%	50	13,1%
	NVT / nooit	69	29,7%	201	35,7%	299	37,6%	63	31,3%	180	37,3%	80	34,2%	87	36,0%	121	31,7%
	GA	110	47,4%	179	31,8%	300	37,7%	86	42,8%	234	48,5%	124	53,0%	72	29,8%	130	34,0%
Stopzetting van de activiteit	Binnen de 2 jaar	12	5,2%	29	5,2%	45	5,7%	10	5,0%	54	11,2%	19	8,1%	17	7,0%	15	3,9%
	Binnen 2 à 5 jaar	14	6,0%	19	3,4%	81	10,2%	12	6,0%	50	10,4%	23	9,8%	17	7,0%	38	9,9%
	Ja, niet eerste 5 jaar	17	7,3%	81	14,4%	140	17,6%	11	5,5%	72	14,9%	37	15,8%	73	30,2%	66	17,3%
	Nog niet aan gedacht	25	10,8%	100	17,8%	174	21,9%	30	14,9%	67	13,9%	33	14,1%	51	21,1%	74	19,4%
	Niet van toepassing / nooit	68	29,3%	172	30,6%	139	17,5%	66	32,8%	72	14,9%	32	13,7%	35	14,5%	88	23,0%
	GA	96	41,4%	162	28,8%	216	27,2%	72	35,8%	167	34,6%	90	38,5%	49	20,2%	101	26,4%
Verkoop aan derden	Binnen de 2 jaar	26	11,2%	43	7,6%	41	5,2%	24	11,9%	78	16,2%	6	2,6%	8	3,3%	13	3,4%
	Binnen 2 à 5 jaar	26	11,2%	57	10,1%	59	7,4%	25	12,4%	58	12,0%	15	6,4%	12	5,0%	37	9,7%
	Ja, maar niet de eerste 5 jaar	60	25,9%	127	22,6%	126	15,8%	45	22,4%	82	17,0%	24	10,3%	41	16,9%	81	21,2%
	Nog niet aan gedacht	29	12,5%	107	19,0%	206	25,9%	33	16,4%	78	16,2%	41	17,5%	56	23,1%	69	18,1%
	NVT / nooit	29	12,5%	109	19,4%	133	16,7%	24	11,9%	48	10,0%	40	17,1%	72	29,8%	77	20,2%
	GA	62	26,7%	120	21,3%	230	28,9%	50	24,9%	138	28,6%	108	46,2%	53	21,9%	105	27,5%
Wijziging in de vennootschapsstructuur	Binnen de 2 jaar	16	6,9%	39	6,9%	46	5,8%	12	6,0%	21	4,4%	3	1,3%	7	2,9%	21	5,5%
	Binnen 2 à 5 jaar	10	4,3%	43	7,6%	38	4,8%	7	3,5%	20	4,1%	8	3,4%	12	5,0%	35	9,2%
	Ja, maar niet de eerste 5 jaar	11	4,7%	33	5,9%	39	4,9%	8	4,0%	15	3,1%	7	3,0%	9	3,7%	33	8,6%
	Nog niet aan gedacht	41	17,7%	97	17,2%	171	21,5%	40	19,9%	60	12,4%	23	9,8%	36	14,9%	50	13,1%
	NVT / nooit	46	19,8%	175	31,1%	217	27,3%	53	26,4%	132	27,4%	70	29,9%	102	42,1%	119	31,2%
	GA	108	46,6%	176	31,3%	284	35,7%	81	40,3%	234	48,5%	123	52,6%	76	31,4%	124	32,5%
Total		232	100%	563	100%	795	100%	201	100%	482	100%	234	100%	242	100%	382	100%

## Vraag 6: Welke zijn de meest waarschijnlijke opties bij bedrijfsoverdracht

	Zelfstandige																							
	Industrie			Diensten			Bouw			Groothandel			Kleinhandel			Landbouw			Medische beroepen			vrije beroepen		
	N	%	Total N %	N	%	Total N %	N	%	Total N %	N	%	Total N %	N	%	Total N %	N	%	Total N %	N	%	Total N %	N	%	Total N %
verkoop aan derden	117	57,6%	50,4%	313	62,0%	55,6%	280	39,5%	35,2%	105	60,0%	52,2%	237	59,4%	49,2%	52	35,6%	22,2%	87	42,6%	36,0%	166	50,8%	43,5%
Stopzetting van activiteiten	29	14,3%	12,5%	95	18,8%	16,9%	198	28,0%	24,9%	25	14,3%	12,4%	95	23,8%	19,7%	36	24,7%	15,4%	83	40,7%	34,3%	71	21,7%	18,6%
overdracht aan de volgende generatie	51	25,1%	22,0%	94	18,6%	16,7%	207	29,2%	26,0%	50	28,6%	24,9%	81	20,3%	16,8%	51	34,9%	21,8%	20	9,8%	8,3%	59	18,0%	15,4%
Overdracht aan de familie	34	16,7%	14,7%	45	8,9%	8,0%	80	11,3%	10,1%	18	10,3%	9,0%	32	8,0%	6,6%	13	8,9%	5,6%	12	5,9%	5,0%	30	9,2%	7,9%
NVT / ben ik niet van plan	8	3,9%	3,4%	45	8,9%	8,0%	65	9,2%	8,2%	9	5,1%	4,5%	25	6,3%	5,2%	15	10,3%	6,4%	27	13,2%	11,2%	35	10,7%	9,2%
verkoop aan het management	15	7,4%	6,5%	50	9,9%	8,9%	15	2,1%	1,9%	11	6,3%	5,5%	7	1,8%	1,5%	3	2,1%	1,3%	2	1,0%	,8%	29	8,9%	7,6%
Schenking	6	3,0%	2,6%	6	1,2%	1,1%	24	3,4%	3,0%	5	2,9%	2,5%	13	3,3%	2,7%	3	2,1%	1,3%	1	,5%	,4%	9	2,8%	2,4%
<b>Total</b>	<b>203</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>	<b>505</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>	<b>708</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>	<b>175</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>	<b>399</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>	<b>146</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>	<b>204</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>	<b>327</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>

## Hoofdstuk 1

### Vraag 7: Welke zijn de meest voorkomende problemen of knelpunten bij overdracht van een bedrijf?

	Zelfstandige																							
	Industrie			Diensten			Bouw			Groothandel			Kleinhandel			Landbouw			Medische beroepen			vrije beroepen		
	N	%	Total N %	N	%	Total N %	N	%	Total N %	N	%	Total N %	N	%	Total N %	N	%	Total N %	N	%	Total N %	N	%	Total N %
Waardebepaling	97	48,3%	41,8%	261	53,3%	44,4%	90	53,3%	44,8%	178	46,6%	36,9%	60	42,6%	25,6%	108	58,4%	44,6%	175	56,1%	45,8%			
Financiering	68	33,8%	29,3%	179	36,5%	31,8%	65	38,5%	32,3%	174	45,5%	36,1%	63	44,7%	26,9%	45	24,3%	18,6%	119	38,1%	31,2%			
Wettelijke regelingen, vergunningen, subsidies	38	18,9%	16,4%	95	19,4%	16,9%	33	19,5%	16,4%	75	19,6%	15,6%	67	47,5%	28,6%	26	14,1%	10,7%	44	14,1%	11,5%			
Fiscale knelpunten	27	13,4%	11,6%	124	25,3%	22,0%	36	21,3%	17,9%	63	16,5%	13,1%	20	14,2%	8,5%	40	21,6%	16,5%	60	19,2%	15,7%			
Personeelsproblemen	38	18,9%	16,4%	101	20,6%	17,9%	35	20,7%	17,4%	56	14,7%	11,6%	11	7,8%	4,7%	18	9,7%	7,4%	54	17,3%	14,1%			
Te kort aan info	24	11,9%	10,3%	78	15,9%	13,9%	22	13,0%	10,9%	54	14,1%	11,2%	13	9,2%	5,6%	33	17,8%	13,6%	44	14,1%	11,5%			
Geen duidelijke info	29	14,4%	12,5%	72	14,7%	12,8%	18	10,7%	9,0%	51	13,4%	10,6%	19	13,5%	8,1%	30	16,2%	12,4%	44	14,1%	11,5%			
Juridische knelpunten	24	11,9%	10,3%	78	15,9%	13,9%	27	16,0%	13,4%	40	10,5%	8,3%	17	12,1%	7,3%	33	17,8%	13,6%	39	12,5%	10,2%			
Onverwachte financiële tegenvallers	14	7,0%	6,0%	44	9,0%	7,8%	21	12,4%	10,4%	35	9,2%	7,3%	21	14,9%	9,0%	7	3,8%	2,9%	35	11,2%	9,2%			
Er zijn geen knelpunten	23	11,4%	9,9%	47	9,6%	8,3%	63	9,2%	7,9%	21	5,5%	4,4%	11	7,8%	4,7%	26	14,1%	10,7%	34	10,9%	8,9%			
Stock, voorraad	20	10,0%	8,6%	18	3,7%	3,2%	35	20,7%	17,4%	79	20,7%	16,4%	0	0,0%	0,0%	7	3,8%	2,9%	7	2,2%	1,8%			
Herstructurering	11	5,5%	4,7%	28	5,7%	5,0%	12	7,1%	6,0%	26	6,8%	5,4%	7	5,0%	3,0%	6	3,2%	2,5%	24	7,7%	6,3%			
Te veel aan info	2	1,0%	0,9%	4	0,8%	0,7%	1	0,6%	0,5%	2	0,5%	0,4%	2	1,4%	0,9%	0	0,0%	0,0%	1	0,3%	0,3%			
<b>Total</b>	<b>201</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>	<b>490</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>	<b>169</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>	<b>382</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>	<b>141</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>	<b>185</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>	<b>312</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>			

## Hoofdstuk 2

### Vraag 8: Bij wie gaat een zelfstandige ondernemers te rade over een bedrijfsoverdracht

	Zelfstandige																					
	Industrie		Diensten		Bouw		Groothandel		Kleinhandel		Landbouw		Medische beroepen		vrije beroepen							
	N	%	N	%	N	%	Total N %	%	Total N %	%	Total N %	%	Total N %	%	Total N %	%						
Boekhouder	63	30,9%	154	31,7%	374	53,0%	47,0%	62	35,2%	30,8%	242	60,5%	50,2%	71	48,3%	30,3%	82	40,2%	33,9%	89	27,9%	23,3%
Accountant	97	47,5%	225	46,3%	225	31,9%	28,3%	92	52,3%	45,8%	125	31,3%	25,9%	28	19,0%	12,0%	59	28,9%	24,4%	128	40,1%	33,5%
Advocaat, jurist	62	30,4%	168	34,6%	144	20,4%	18,1%	47	26,7%	23,4%	56	14,0%	11,6%	6	4,1%	2,6%	34	16,7%	14,0%	92	28,8%	24,1%
Bankier	59	28,9%	100	20,6%	124	17,6%	15,6%	51	29,0%	25,4%	96	24,0%	19,9%	41	27,9%	17,5%	29	14,2%	12,0%	47	14,7%	12,3%
Notaris	39	19,1%	103	21,2%	154	21,8%	19,4%	34	19,3%	16,9%	68	17,0%	14,1%	39	26,5%	16,7%	41	20,1%	16,9%	69	21,6%	18,1%
Overnamebemiddelaar	57	27,9%	111	22,8%	117	16,6%	14,7%	40	22,7%	19,9%	67	16,8%	13,9%	34	23,1%	14,5%	12	5,9%	5,0%	47	14,7%	12,3%
Belastingconsulent, fiscalist	49	24,0%	120	24,7%	78	11,1%	9,8%	46	26,1%	22,9%	51	12,8%	10,6%	36	24,5%	15,4%	45	22,1%	18,6%	65	20,4%	17,0%
Daar heb ik nog niet over nagedacht	13	6,4%	23	4,7%	68	9,6%	8,6%	4	2,3%	2,0%	21	5,3%	4,4%	23	15,6%	9,8%	28	13,7%	11,6%	22	6,9%	5,8%
Is niet van toepassing / ben ik nooit van plan	4	2,0%	28	5,8%	37	5,2%	4,7%	2	1,1%	1,0%	11	2,8%	2,3%	4	2,7%	1,7%	16	7,8%	6,6%	34	10,7%	8,9%
Familieleden	13	6,4%	14	2,9%	9	1,3%	1,1%	7	4,0%	3,5%	18	4,5%	3,7%	10	6,8%	4,3%	10	4,9%	4,1%	7	2,2%	1,8%
Vastgoedmakelaar	7	3,4%	14	2,9%	10	1,4%	1,3%	3	1,7%	1,5%	21	5,3%	4,4%	3	2,0%	1,3%	4	2,0%	1,7%	7	2,2%	1,8%
<b>Total</b>	<b>204</b>	<b>100%</b>	<b>486</b>	<b>100%</b>	<b>705</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>	<b>176</b>	<b>100%</b>	<b>400</b>	<b>100%</b>	<b>147</b>	<b>100%</b>	<b>204</b>	<b>100%</b>	<b>319</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>	<b>319</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>

### Vraag 9: Welk zijn de belangrijkste problemen bij het regelen van de opvolging?

	Zelfstandige																					
	Industrie		Diensten		Bouw		Groothandel		Kleinhandel		Landbouw		Medische beroepen		vrije beroepen							
	N	%	N	%	N	%	Total N %	%	Total N %	%	Total N %	%	Total N %	%	Total N %	%						
vinden van goede opvolgers	82	41,6%	212	42,6%	230	33,0%	28,9%	60	34,9%	29,9%	156	40,2%	32,4%	27	18,8%	11,5%	93	45,4%	38,4%	121	37,7%	31,7%
weet niet / niet van toepassing	27	13,7%	109	21,9%	205	29,4%	25,8%	31	18,0%	15,4%	72	18,6%	14,9%	37	25,7%	15,8%	51	24,9%	21,1%	69	21,5%	18,1%
Financiering	41	20,8%	114	22,9%	135	19,3%	17,0%	53	30,8%	26,4%	110	28,4%	22,8%	38	26,4%	16,2%	20	9,8%	8,3%	53	16,5%	13,9%
ik voorzie geen problemen / er zijn geen problemen	41	20,8%	84	16,9%	89	12,8%	11,2%	34	19,8%	16,9%	52	13,4%	10,8%	18	12,5%	7,7%	36	17,6%	14,9%	61	19,0%	16,0%
niet kunnen stoppen met werken	30	15,2%	76	15,3%	117	16,8%	14,7%	22	12,8%	10,9%	52	13,4%	10,8%	25	17,4%	10,7%	35	17,1%	14,5%	62	19,3%	16,2%
fiscale besnoemingen	14	7,1%	42	8,4%	92	13,2%	11,6%	23	13,4%	11,4%	51	13,1%	10,6%	30	20,8%	12,8%	20	9,8%	8,3%	28	8,7%	7,3%
familiale spanningen	24	12,2%	28	5,6%	66	9,5%	8,3%	20	11,6%	10,0%	34	8,8%	7,1%	20	13,9%	8,5%	6	2,9%	2,5%	15	4,7%	3,9%
<b>Total</b>	<b>197</b>	<b>100%</b>	<b>498</b>	<b>100%</b>	<b>698</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>	<b>172</b>	<b>100%</b>	<b>388</b>	<b>100%</b>	<b>144</b>	<b>100%</b>	<b>205</b>	<b>100%</b>	<b>321</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>	<b>321</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>



## Luik: Pensioenvoorbereiding en Toekomstplanning

### Vraag 1: Op welke leeftijd denkt u met pensioen te zullen gaan?

	Industrie		Diensten		Bouw		Groothandel		Kleinhandel		Landbouw		Medische beroepen		vrije beroepen	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
geen idee, ik heb hier nog niet echt bij stilgestaan	37	14,2%	78	12,8%	116	14,3%	25	11,2%	67	13,2%	18	7,4%	20	8,0%	61	15,4%
vroeger dan mijn 60	27	10,4%	82	13,5%	95	11,7%	38	17,0%	73	14,4%	11	4,5%	22	8,8%	35	8,8%
60 jaar	47	18,1%	102	16,8%	164	20,2%	31	13,9%	76	15,0%	30	12,4%	35	13,9%	51	12,9%
61 jaar	9	3,5%	8	1,3%	13	1,6%	0	,0%	8	1,6%	2	,8%	1	,4%	3	,8%
62 jaar	13	5,0%	19	3,1%	36	4,4%	9	4,0%	20	3,9%	8	3,3%	9	3,6%	13	3,3%
63 jaar	13	5,0%	12	2,0%	28	3,5%	5	2,2%	12	2,4%	7	2,9%	5	2,0%	11	2,8%
64 jaar	0	,0%	7	1,2%	3	,4%	0	,0%	7	1,4%	4	1,7%	3	1,2%	6	1,5%
65 jaar	53	20,4%	127	20,9%	180	22,2%	45	20,2%	89	17,6%	43	17,8%	70	27,9%	82	20,7%
66-75 jaar	21	8,1%	69	11,3%	53	6,5%	21	9,4%	27	5,3%	7	2,9%	26	10,4%	56	14,1%
na 75 jaar	1	,4%	10	1,6%	4	,5%	4	1,8%	1	,2%	1	,4%	5	2,0%	10	2,5%
ik ben eigenlijk al op pensioen	5	1,9%	16	2,6%	14	1,7%	7	3,1%	10	2,0%	4	1,7%	8	3,2%	11	2,8%
GA	34	13,1%	78	12,8%	104	12,8%	38	17,0%	117	23,1%	107	44,2%	47	18,7%	57	14,4%
<b>Total</b>	<b>260</b>	<b>100%</b>	<b>608</b>	<b>100%</b>	<b>810</b>	<b>100%</b>	<b>223</b>	<b>100%</b>	<b>507</b>	<b>100%</b>	<b>242</b>	<b>100%</b>	<b>251</b>	<b>100%</b>	<b>396</b>	<b>100%</b>

## Vraag 2: Welke maatregelen zijn volgens u het meest geschikt om de financiering van de pensioenen te vrijwaren?.

	Industrie		Diensten		Bouw		Groothandel		Kleinhandel		Landbouw		Medische beroepen		vrije beroepen	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
extra legale pensioenstelsels dienen verder (fiscaal) gestimuleerd te worden	117	52,5%	294	55,8%	279	39,6%	102	55,1%	147	38,1%	29	21,5%	138	68,0%	188	56,3%
de introductie van een basispensioen (iedereen zelfde pensioen)	77	34,5%	174	33,0%	336	47,7%	68	36,8%	172	44,6%	67	49,6%	87	42,9%	136	40,7%
de hogere pensioenen dienen afgetopt ten voordele van de lagere pensioenen	62	27,8%	159	30,2%	301	42,8%	56	30,3%	166	43,0%	77	57,0%	39	19,2%	100	29,9%
de overheid moet zorgen voor voldoende pensioenreserves (bijv. Zilverfonds)	74	33,2%	207	39,3%	219	31,1%	72	38,9%	142	36,8%	34	25,2%	90	44,3%	127	38,0%
de overheid moet de activiteitsgraad van de bevolking verder verhogen (langer aan de slag)	102	45,7%	207	39,3%	200	28,4%	81	43,8%	98	25,4%	28	20,7%	98	48,3%	138	41,3%
het verlagen van de ambtenarenpensioenen	82	36,8%	186	35,3%	225	32,0%	69	37,3%	110	28,5%	29	21,5%	53	26,1%	109	32,6%
geen idee	9	4,0%	26	4,9%	46	6,5%	10	5,4%	27	7,0%	12	8,9%	12	5,9%	16	4,8%
Andere	10	4,5%	30	5,7%	22	3,1%	4	2,2%	7	1,8%	0	,0%	5	2,5%	14	4,2%
geen enkele maatregel kan de financiering van de pensioenen vrijwaren	3	1,3%	17	3,2%	19	2,7%	2	1,1%	7	1,8%	1	,7%	5	2,5%	15	4,5%
de sociale bijdragen dienen verhoogd te worden	1	,4%	5	,9%	5	,7%	3	1,6%	4	1,0%	0	,0%	3	1,5%	10	3,0%
<b>Total</b>	<b>223</b>	<b>100%</b>	<b>527</b>	<b>100%</b>	<b>704</b>	<b>100%</b>	<b>185</b>	<b>100%</b>	<b>386</b>	<b>100%</b>	<b>135</b>	<b>100%</b>	<b>203</b>	<b>100%</b>	<b>334</b>	<b>100%</b>

**Vraag 3: Vanaf 1 januari 2009 zal de wettelijke pensioenleeftijd voor mannen en vrouwen 65 jaar zijn. Wat vindt u daarvan?**

	Industrie		Diensten		Bouw		Groothandel		Kleinhandel		Landbouw		Medische beroepen		vrije beroepen	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
De wettelijke pensioenleeftijd op 65 jaar is OK	118	45,4%	331	54,4%	349	43,1%	117	52,5%	217	42,8%	68	28,1%	119	47,4%	210	53,0%
De wettelijke pensioenleeftijd moet worden verhoogd	19	7,3%	21	3,5%	16	2,0%	13	5,8%	4	,8%	4	1,7%	11	4,4%	18	4,5%
De wettelijke pensioenleeftijd moet worden verlaagd	33	12,7%	63	10,4%	146	18,0%	20	9,0%	78	15,4%	30	12,4%	25	10,0%	25	6,3%
De wettelijke pensioenleeftijd moet worden afgeschaft	43	16,5%	81	13,3%	111	13,7%	23	10,3%	58	11,4%	17	7,0%	32	12,7%	55	13,9%
geen mening	12	4,6%	31	5,1%	72	8,9%	10	4,5%	27	5,3%	16	6,6%	15	6,0%	26	6,6%
GA	35	13,5%	81	13,3%	116	14,3%	40	17,9%	123	24,3%	107	44,2%	49	19,5%	62	15,7%
Total	260	100%	608	100%	810	100%	223	100%	507	100%	242	100%	251	100%	396	100%

**Hoofdstuk 3**

**Vraag 4: Wie blijft werken na de 62ste verjaardag, wordt financieel beloond met een zogenaamde 'pensioenbonus'. Zult u met deze maatregel rekening houden om uw pensioen uit te stellen?**

	Industrie		Diensten		Bouw		Groothandel		Kleinhandel		Landbouw		Medische beroepen		vrije beroepen	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Ja, zeker weten	29	11,2%	86	14,1%	98	12,1%	27	12,1%	79	15,6%	29	12,0%	38	15,1%	50	12,6%
Ja, misschien	49	18,8%	122	20,1%	199	24,6%	38	17,0%	98	19,3%	43	17,8%	44	17,5%	95	24,0%
Nee, dat denk ik niet	65	25,0%	178	29,3%	228	28,1%	63	28,3%	119	23,5%	44	18,2%	66	26,3%	102	25,8%
Nee, zeer zeker niet	63	24,2%	96	15,8%	110	13,6%	34	15,2%	64	12,6%	9	3,7%	26	10,4%	55	13,9%
geen mening/weet ik niet	19	7,3%	44	7,2%	63	7,8%	19	8,5%	26	5,1%	10	4,1%	28	11,2%	34	8,6%
GA	35	13,5%	82	13,5%	112	13,8%	42	18,8%	121	23,9%	107	44,2%	49	19,5%	60	15,2%

**Vraag 5: Zelfstandigen die voor de wettelijke pensioenleeftijd met pensioen gaan, worden hiervoor met een bepaald percentage gesanctioneerd. Wat vindt u daarvan?**

	Industrie		Diensten		Bouw		Groothandel		Kleinhandel		Landbouw		Medische beroepen		vrije beroepen	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
volledig terecht	35	13,5%	62	10,2%	66	8,1%	24	10,8%	34	6,7%	15	6,2%	18	7,2%	46	11,6%
eerder terecht	38	14,6%	100	16,4%	72	8,9%	37	16,6%	60	11,8%	17	7,0%	39	15,5%	65	16,4%
noch terecht, noch onterecht	30	11,5%	57	9,4%	72	8,9%	24	10,8%	42	8,3%	16	6,6%	23	9,2%	36	9,1%
eerder onterecht	45	17,3%	92	15,1%	191	23,6%	33	14,8%	106	20,9%	43	17,8%	48	19,1%	69	17,4%
volledig onterecht	66	25,4%	194	31,9%	257	31,7%	52	23,3%	125	24,7%	33	13,6%	57	22,7%	102	25,8%
geen mening	12	4,6%	23	3,8%	46	5,7%	14	6,3%	22	4,3%	12	5,0%	18	7,2%	19	4,8%
GA	34	13,1%	80	13,2%	106	13,1%	39	17,5%	118	23,3%	106	43,8%	48	19,1%	59	14,9%
Total	260	100%	608	100%	810	100%	223	100%	507	100%	242	100%	251	100%	396	100%

## Hoofdstuk 4

### Vraag 6: Maakt u zich zorgen om uw toekomstige financiële situatie tijdens uw pensioen?

	Industrie		Diensten		Bouw		Groothandel		Kleinhandel		Landbouw		Medische beroepen		vrije beroepen	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
heel erg	14	5,4%	50	8,2%	69	8,5%	15	6,7%	49	9,7%	8	3,3%	20	8,0%	27	6,8%
in zekere mate	94	36,2%	225	37,0%	348	43,0%	77	34,5%	161	31,8%	58	24,0%	103	41,0%	131	33,1%
niet zo veel	63	24,2%	167	27,5%	213	26,3%	56	25,1%	120	23,7%	48	19,8%	54	21,5%	120	30,3%
helemaal niet	47	18,1%	79	13,0%	55	6,8%	30	13,5%	48	9,5%	17	7,0%	21	8,4%	51	12,9%
geen mening	4	1,5%	4	,7%	10	1,2%	1	,4%	6	1,2%	0	,0%	0	,0%	2	,5%
GA	38	14,6%	83	13,7%	115	14,2%	44	19,7%	123	24,3%	111	45,9%	53	21,1%	65	16,4%
Total	260	100%	608	100%	810	100%	223	100%	507	100%	242	100%	251	100%	396	100%

## Vraag 7: Bereidt u zich op de een of andere manier financieel voor op uw pensioen?

	Industrie		Diensten		Bouw		Groothandel		Kleinhandel		Landbouw		Medische beroepen		vrije beroepen									
	N	%	Total N %	N	%	Total N %	N	%	Total N %	N	%	Total N %	N	%	Total N %	N	%	Total N %						
ja, ik doe aan individueel pensioensparen.	135	61,4%	51,9%	339	64,8%	55,8%	416	60,4%	51,4%	110	61,5%	49,3%	240	62,8%	47,3%	84	64,6%	34,7%	147	74,6%	58,6%	215	65,7%	54,3%
ja, door te sparen en/of via beleggingen.	102	46,4%	39,2%	252	48,2%	41,4%	224	32,5%	27,7%	87	48,6%	39,0%	152	39,8%	30,0%	60	46,2%	24,8%	122	61,9%	48,6%	163	49,8%	41,2%
ja, via het (Sociaal) Vrij Aanvullend Pensioen (S) voor zelfstandigen	90	40,9%	34,6%	217	41,5%	35,7%	283	41,1%	34,9%	61	34,1%	27,4%	150	39,3%	29,6%	79	60,8%	32,6%	131	66,5%	52,2%	148	45,3%	37,4%
ja, via een bedrijfsleidersverzekering of groepsverzekering via mijn vennootschap.	133	60,5%	51,2%	266	50,9%	43,8%	281	40,8%	34,7%	103	57,5%	46,2%	113	29,6%	22,3%	16	12,3%	6,6%	74	37,6%	29,5%	150	45,9%	37,9%
ja, ik heb een eigen zaak die ik later wil verkopen	83	37,7%	31,9%	192	36,7%	31,6%	170	24,7%	21,0%	67	37,4%	30,0%	135	35,3%	26,6%	31	23,8%	12,8%	38	19,3%	15,1%	111	33,9%	28,0%
ja, ik investeer in vastgoed.	63	28,6%	24,2%	156	29,8%	25,7%	197	28,6%	24,3%	49	27,4%	22,0%	107	28,0%	21,1%	22	16,9%	9,1%	52	26,4%	20,7%	121	37,0%	30,6%
neen, omdat ik hier de middelen niet voor heb	9	4,1%	3,5%	26	5,0%	4,3%	31	4,5%	3,8%	12	6,7%	5,4%	29	7,6%	5,7%	10	7,7%	4,1%	11	5,6%	4,4%	15	4,6%	3,8%
ja, ik reken op erfenis(sen)	10	4,5%	3,8%	29	5,5%	4,8%	24	3,5%	3,0%	11	6,1%	4,9%	16	4,2%	3,2%	6	4,6%	2,5%	20	10,2%	8,0%	22	6,7%	5,6%
Nog niet, maar ik ben dit wel van plan	6	2,7%	2,3%	26	5,0%	4,3%	37	5,4%	4,6%	4	2,2%	1,8%	17	4,5%	3,4%	1	,8%	,4%	7	3,6%	2,8%	19	5,8%	4,8%
Neen, ik heb al voldoende gespaard	13	5,9%	5,0%	14	2,7%	2,3%	12	1,7%	1,5%	8	4,5%	3,6%	14	3,7%	2,8%	5	3,8%	2,1%	5	2,5%	2,0%	9	2,8%	2,3%
Neen, omdat ik dit niet nodig vind	0	,0%	,0%	9	1,7%	1,5%	6	,9%	,7%	4	2,2%	1,8%	5	1,3%	1,0%	4	3,1%	1,7%	1	,5%	,4%	2	,6%	,5%
Neen, andere	2	,9%	,8%	4	,8%	,7%	2	,3%	,2%	0	,0%	,0%	2	,5%	,4%	2	1,5%	,8%	1	,5%	,4%	1	,3%	,3%
<b>Total</b>	<b>220</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>	<b>523</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>	<b>689</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>	<b>179</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>	<b>382</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>	<b>130</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>	<b>197</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>	<b>327</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>

## Hoofdstuk 5

### Vraag 8: Bent u van plan na uw pensionering nog te werken?

	Industrie		Diensten		Bouw		Groothandel		Kleinhandel		Landbouw		Medische beroepen		vrije beroepen	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
ja, als zelfstandige	51	19,6%	154	25,3%	117	14,4%	52	23,3%	58	11,4%	26	10,7%	41	16,3%	132	33,3%
ja, als werknemer	6	2,3%	21	3,5%	15	1,9%	1	,4%	19	3,7%	6	2,5%	2	,8%	2	,5%
Neen	56	21,5%	132	21,7%	189	23,3%	46	20,6%	133	26,2%	22	9,1%	74	29,5%	59	14,9%
weet ik nog niet	106	40,8%	215	35,4%	370	45,7%	81	36,3%	174	34,3%	75	31,0%	80	31,9%	134	33,8%
GA	41	15,8%	86	14,1%	119	14,7%	43	19,3%	123	24,3%	113	46,7%	54	21,5%	69	17,4%
<b>Total</b>	<b>260</b>	<b>100%</b>	<b>608</b>	<b>100%</b>	<b>810</b>	<b>100%</b>	<b>223</b>	<b>100%</b>	<b>507</b>	<b>100%</b>	<b>242</b>	<b>100%</b>	<b>251</b>	<b>100%</b>	<b>396</b>	<b>100%</b>

### Vraag 9: Voor een gepensioneerde zelfstandige is het beroepsinkomen beperkt tot maximum 13.197 euro nettoper jaar. Bij overschrijding verliest hij een deel van zijn pensioenuitkering. Wat vindt u daarvan?

	Industrie		Diensten		Bouw		Groothandel		Kleinhandel		Landbouw		Medische beroepen		vrije beroepen	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
De huidige inkomensgrenzen moeten gehandhaafd blijven	17	6,5%	44	7,2%	97	12,0%	16	7,2%	54	10,7%	24	9,9%	14	5,6%	26	6,6%
De huidige inkomensgrenzen moeten verhoogd worden	73	28,1%	171	28,1%	259	32,0%	65	29,1%	152	30,0%	47	19,4%	70	27,9%	107	27,0%
De huidige inkomensgrenzen moeten verlaagd worden	2	,8%	6	1,0%	12	1,5%	0	,0%	8	1,6%	2	,8%	0	,0%	5	1,3%
De inkomengrenzen moeten worden afgeschaft.	126	48,5%	299	49,2%	315	38,9%	99	44,4%	159	31,4%	54	22,3%	113	45,0%	185	46,7%
GA	42	16,2%	88	14,5%	127	15,7%	43	19,3%	134	26,4%	115	47,5%	54	21,5%	73	18,4%
<b>Total</b>	<b>260</b>	<b>100%</b>	<b>608</b>	<b>100%</b>	<b>810</b>	<b>100%</b>	<b>223</b>	<b>100%</b>	<b>507</b>	<b>100%</b>	<b>242</b>	<b>100%</b>	<b>251</b>	<b>100%</b>	<b>396</b>	<b>100%</b>



Een initiatief van:



Uitgevoerd door het marktonderzoeksbureau Mediapoll



In samenwerking met:



Unie van Zelfstandige Ondernemers



sociale zekerheid zelfstandigen



www.trends.be



Bank & Verzekering

Met de actieve medewerking van volgende organisaties:



Voor meer informatie en duiding rond de enquêtegegevens kunt u terecht op volgende sites:

[www.unizo.be](http://www.unizo.be), [www.integraalvwz](http://www.integraalvwz) en [www.overnamemarkt.be](http://www.overnamemarkt.be)